

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Výchova v rodině a její vliv na dítě

Bakalářská práce

Autor :	Dominika Salvová
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce:	Mgr. Markéta Levínská, Ph.D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dominika Salvová**
Osobní číslo: **P121166**
Studijní program: **UB7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání**
Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Výchova v rodině a její vliv na dítě**
Zadávací katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce je zaměřena na výchovu v rodinách a s tím související vliv výchovy na dítě. Cílem práce je zjistit, jak se od sebe různé styly výchovy v rodinách liší, a jaký dopad má daný styl výchovy na dítě. V bakalářské práci je použita kvalitativní metoda zkoumání. Bakalářská práce je věnována tomu, jaký vliv má na dítě způsob výchovy rodičů, jejich postoj vůči dítěti, komunikace v rodině mezi jednotlivými členy, emoční klima v rodině, a také to, jaký vliv hrají nároky, které jsou na dítě kladeny. Bakalářská práce obsahuje dvě části. Teoretickou, kde jsou nastíněny informace o této problematice a praktickou, která je přímo zaměřena na styl výchovy v pozorované rodině.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Markéta Levínská, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce: **19. února 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **19. února 2016**

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

Mgr. Kateřina Juklová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 23. 4. 2015

Dominika Salvová

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce Mgr. Markétě Levínské, Ph.D. za odborné vedení, připomínky a rady poskytnuté k mé bakalářské práci. Dále bych chtěla poděkovat zkoumaným rodinám za jejich ochotu a vstřícnost. Poděkování patří i mým nejbližším za podporu a podmínky pro psaní mé bakalářské práce.

Anotace

SALVOVÁ, Dominika. *Výchova v rodině a její vliv na dítě*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 78 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce je zaměřena na výchovu v rodinách a s tím související vliv výchovy na dítě. Cílem práce je zjistit, jak se od sebe různé styly výchovy v rodinách liší, a jaký dopad má daný styl výchovy na dítě. V bakalářské práci je použita kvalitativní metoda zkoumání. Bakalářská práce je věnována tomu, jaký vliv má na dítě způsob výchovy rodičů, jejich postoj vůči dítěti, komunikace v rodině mezi jednotlivými členy, emoční klima v rodině, a také to, jaký vliv hrají nároky, které jsou na dítě kladeny. Bakalářská práce obsahuje dvě části. Teoretickou, kde jsou nastíněny informace o této problematice a praktickou, která je přímo zaměřena na styl výchovy v pozorované rodině.

Klíčová slova: rodina, výchova, výchovné styly, výchovné prostředky, komunikace.

Annotation

SALVOVÁ, Dominika. *Education and upbringing in a family and its impact on a child*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 78 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis focuses on education and upbringing of children in families. Its objective is to find out what are the differences between the various styles of education and what kind of impact each one of them has on a child. A qualitative research method is being used. It describes what impact a specific parenting style has on a child, the attitude of the parents towards the child, communication in the family, the emotional climate and also what role play the requirements that are being imposed on the child. The thesis has two parts. The theoretical one which outlines information about this issue. And the practical one which is directly focused on the education style in one of the observed families.

Keywords: family, education, educational styles, educational resources, communication.

Obsah

Úvod.....	11
Teoretická část	13
1. Prostředí a rodina ve vztahu k jedinci	13
2. Rodina	14
2.1. Rodina a její faktory působící na dítě	15
2.1.1. Rodiče a jejich postoj k dítěti	16
2.1.1.1. Negativní postoj rodičů	16
2.1.1.2. Kladný postoj rodičů	17
2.1.2. „Ti nejdůležitější“ a jejich vliv	18
2.2. Faktory ovlivňující výchovné působení	22
2.3. Komunikace v rodině	24
3. Výchova	25
3.1. Výchovné prostředky	26
3.1.1. Trest	28
3.1.2. Odměna	29
3.2. Způsob výchovy	30
3.2.1. Styly výchovy	32
3.2.1.1. Výchovné styly podle K. Lewina a styly na ně navazující.....	32
3.2.1.2. Styly výchovy podle Katky Králové z Nevýchovy	35
3.2.1.3. Toxičtí rodiče podle Suzan Forwardové.....	36
3.2.1.4. Negativní výchovné postoje	36
3.2.1.5. Rodičovství „s lepicí páskou“ podle Vicki Hoefle.....	38
Praktická část	40
4. Metodologie	40
4.1. Cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky.....	40
4.2. Charakteristika výzkumného vzorku.....	40

4.3. Metody výzkumu	41
4.4. Výzkumné šetření.....	42
4.4.1. Význam rodičovského postoje ve vývoji dítěte	42
4.4.1.1. Rodina A.....	42
4.4.1.2. Rodina B	43
4.4.1.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 1	43
4.4.2. Role osobnosti vychovatele ve vývoji dítěte	44
4.4.2.1. Rodina A.....	44
4.4.2.2. Rodina B	45
4.4.2.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 2	46
4.4.3. Důvody sourozenecké výhody	47
4.4.3.1. Rodina A.....	47
4.4.3.2. Rodina B	48
4.4.3.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 3	48
4.4.4. Vliv vzdělání a zaměstnání rodičů na vývoj dítěte	49
4.4.4.1. Rodina A.....	49
4.4.4.2. Rodina B	50
4.4.4.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 4	51
4.4.5. Komunikace v rodině a její vliv na dítě	51
4.4.5.1. Rodina A.....	52
4.4.5.2. Rodina B	53
4.4.5.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 5	53
4.4.6. Vliv výchovného stylu na vývoj dítěte	54
4.4.6.1. Rodina A.....	54
4.4.6.2. Rodina B	55
4.4.6.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 6	57
4.4.7. Výchovné prostředky a jejich vliv na dítě	58

4.4.7.1. Rodina A.....	58
4.4.7.2. Rodina B.....	59
4.4.7.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 7	60
5. Diskuze.....	60
Závěr	65
Seznam použité literatury.....	67
Seznam tabulek	69
Přílohy	70

Úvod

Důvodem psaní této bakalářské práce jsou mé osobní zkušenosti. Jako dítě jsem vyrůstala v dysfunkční rodině a velice se to odrazilo ve vztazích mezi mnou a rodiči. Teď jsem dospělá, ale stále na rodičích finančně závislá.

Dalším důvodem, proč se tímto tématem chci zabývat, je můj o 18 let mladší bratr a jeho výchova. S matkou se často v názorech na výchovu lišíme. Často mi připadá, že bratra vychovávám jen já, nelíbí se mi matčin výchovný styl, kdy se svým synem netráví dostatek času, neklade na něj mnoho požadavků, komunikace je spíše jen jednostranná a to ze strany matky, která stále jen úkoluje a „komanduje“.

Zajímá mě tedy, na jaké výchovné styly můžeme narazit. Jak tyto výchovné styly ovlivňují osobnost jedince.

Jako spousta dalších žen, i já bych chtěla být matkou, která své dítě vychová nejlépe, ale co to vlastně obnáší? Jak moc na dítě musím klást nároky, kolik jim mám dát svobody, jak moc se o ně strachovat, kolik lásky jim mám dát, mám mít stejné nároky, pokud děti bude více? Tyto a mnohé další otázky by si podle mě měly klást ženy, než se rozhodnou mít dítě, ale i ty, které už dítě mají.

Žijeme ve světě rodinné krize, kdy jsou běžné rozpady manželství, chůvy, stres a spousta dalších faktorů, které nepříznivě ovlivňují manželský život a z toho plynoucí rodinný život. Dokážeme si vůbec uvědomit, jak moc ovlivní tento styl života budoucí generace? Sami se zamyslete chvíli nad tím, kolikrát už jste od svých rodičů či prarodičů slyšeli (pomineme-li jejich skeptičnost), že by v této době nechtěli své děti vychovávat, že je tato doba dobou krizí a že si nedovedou představit, jak budou žít naše děti a jsou rádi, že se toho snad nedožijí. Je to smutné, ale určitě by se nad tím měla společnost pozastavit a začít něco dělat pro to, aby naše děti měly šťastná manželství a milující děti, které by tím pádem milovaly svůj život a život kolem sebe.

Dnes se lidé až moc zaměřují pouze na sebe, ale není se čemu divit, když už „od plínek“ jsou odstrkováni, napomínáni, aby byli potichu a hráli si sami a hlavně nerušili. Nevím, co je horší, jestli chůva, která si s dětmi alespoň hraje, i když rodiče vidí dítě jen večer před spaním, nebo když jsou sice rodiče doma, ale na dítě nemají čas a dítě se musí zabavit samo. Je podstatné zmínit, že dnešní doba je dobou konzumu, což nás z velké části ovlivňuje. Jsme tím, co máme, vlastníme a to je našimi hodnotami.

Touto prací bych chtěla „otevřít oči“ rodičům, kteří mají to štěstí a mají (čekají) úžasné děti, které by mohli vychovat tak, aby na sebe mohli být pyšní a říct si, že nepodlehli

dnešnímu světu a svému dítěti předali něco, za co by byli rádi, kdyby předali jejich rodiče právě jim. Chopte tedy do rukou svou moc a uvědomte si, že své dítě můžete do jisté (pro mě osobně hodně velké) míry ovlivnit – jak dobře, tak i špatně.

V této práci se tedy zaměřím na výchovu v rodině a její praktikovaný výchovný styl, který ovlivňuje vývoj dítěte. Cílem mé práce je zjistit, jak se od sebe různé výchovné styly liší a jaký dopad má určitý výchovný styl na rozvoj jedince.

Bakalářská práce obsahuje dvě části – teoretickou část a praktickou část. V teoretické části se zaměřím na složky související s výchovou, zaměřím se na definice rodiny, jakou roli hraje ve vývoji jedince prostředí, ve kterém vyrůstá, popíšu důležitost všech členů rodiny, zmíním i souvislost s příbuznými, dále se zaměřím na rodičovské postoje (negativní, kladné).

S výchovou také nepochybně souvisí i další faktory - například zaměstnání a vzdělání rodičů, na což se také v práci zaměřím. Nesmím vynechat ani podstatnou funkci komunikace ve výchově, dále pak třeba výchovné prostředky.

Jelikož se v práci budu zabývat výchovnými styly, popíšu v teoretické části styly od Lewina, dále pak novátorský pohled na výchovu od K. Králové a Vicki Hoefle. Ráda bych zmínila i pohled Zdeňka Matějčka a Jana Čápa.

V praktické části se přímo zaměřím na mnou zkoumané rodiny, ve kterých pomocí rozhovorů a pozorování zjistím, jaké výchovné styly praktikují, jak společně doma komunikují, jaké výchovné prostředky používají, jestli projevují své emoce, jaké emoce to jsou, zda jsou přísní a požadují toho po dítěti mnoho, nebo právě naopak. Z toho všeho vyvodím, jak se dítě díky praktikovanému výchovnému stylu vyvíjelo a udělám závěr.

Teoretická část

1. Prostředí a rodina ve vztahu k jedinci

Začněme názorem Zdeňka Matějčka, který říká, že na vývoj jedince má vliv několik činitelů, ať už podnebí, výživa, bydlení ve velkém městě, nebo na vesnici, počet sourozenců, vzdělání rodičů a jejich zaměstnání a spoustu dalších.¹

Na tuto problematiku se zaměřil i Jan Čáp, který řekl, že je užitečné z hlediska formativního působení na člověka rozlišovat mikroprostředí, mezoprostředí a makroprostředí. Jako mikroprostředí se podle Čápa chápe zejména rodina, školní třída i družina, zájmový kroužek či určitý sportovní oddíl a také spontánně vzniklá skupina dětí, které si spolu hrají. Čáp toto mikroprostředí nazývá též nejbližším prostředím jedince. Mezoprostředí je podle autora zvláště obec, ve které se jedinec pohybuje, sídliště, okolí jedince a region, který má určité přírodní, ekonomické a kulturní podmínky. Čáp zde také poukazuje na pracoviště rodičů a přátele rodičů. Jako makroprostředí označuje podmínky příslušné země a doby, důležitou roli zde hrají přírodní a společenskohistorické podmínky s ekonomickými, politickými a kulturními poměry.² Čáp se zde obrací na výzkumy pomocí inteligenčních testů, které prokázaly, že výkon dětí má těsný vztah k sociokulturním podmínkám rodiny, lokality, země a doby.³ S návazností na toto téma říká, že v období, kdy je dítě vysoce ovlivnitelné (tedy v raném dětství a v mladším školním věku), rodiče svým dětem vybírají, které vlivy z prostředí jsou pro dítě prospěšné, jaké televizní pořady, hračky, knihy a časopisy a s nimi související hrdinové a jejich příběhy, také dítěti určují způsob zábavy a odpočinku, jeho zájmové činnosti. Říká, že: „Rodiče, učitelé a později také vrstevníci dítěti sugestivně sdělují hodnocení, co je dobré a co špatné, co zasluhuje obdiv a co je naopak směšné, zavrženíhodné apod.“⁴

Pavel Říčan ve své knize píše, že nepochybně nejpodstatnější je rodina, i když její vliv na děti slábne, což potvrdili i čeští sociologové.⁵

Avšak podle Matějčka je úplně nejdůležitějším činitelem v procesu formování osobnosti dítěte osobnost vychovatele.⁶

¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 15.

² ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 265.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž, str. 271.

⁵ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 12.

2. Rodina

V současné době je všeobecným názorem, že rodina má podstatný vliv na dětskou psychiku a její formování od nejranějšího věku.⁷ Podle Čápa je rodina prvním zdrojem uspokojování dítěte, ale také dítěti přináší první omezování a frustrování. Vliv rodiny na dítě může být jak příznivý, ale také nepříznivý, může vývoj dítěte brzdit. Nepříznivě působí zanedbávání dítěte, které může vést k narušení vývoje schopností, charakteru jedince, což souvisí s vývojem osobnosti dítěte.⁸

Čáp ve své knize popisuje rodinu velkou, vícegenerační, kde rodiče žijí společně s dětmi, ale i s prarodiči, sourozenci atd. Takováto rodina byla podle autora u nás běžná v první polovině 20. století a to zvláště na venkově.⁹

Podle Čápa se rodina ve 20. století mění a vývoj spíše k rodině malé, ve které žijí jen děti s rodiči, tato rodina je založená více na rovnoprávnosti než na přísné ruce otce, můžeme mluvit o rodině partnerské, demokratické.¹⁰

Čáp mluví o rozšířeném názoru, že současná rodina je ve srovnání s rodinou tradiční krizová, snadno dochází k jejímu rozpadu. Čáp má ale pravdu v tom, že to není tak jednoduché, je potřeba si uvědomit, že v tradiční rodině chybělo soukromí, generace se často ovlivňovaly, zasahovaly si do života, manželství muselo být trvalé i za neřešitelných rozporů, tradiční rodina se vyznačovala přísností, hlavní funkcí byla funkce ekonomická, kdy bez rodiny nebylo možné téměř vůbec přežít, kdežto novější rodina nemá tolik požadavků.¹¹

Čáp definuje rodinu takto: „Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model – model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy. Odměnami a tresty podporuje přijetí těchto požadavků a norem, jejich interiorizaci a exteriorizaci v chování dítěte. Tím dochází k socializaci dítěte v rodině, k jeho výchově. Různé rodiny přitom vybírají z makroprostředí různé momenty – různé modely, formy způsobu života, hodnotové orientace, názory.“¹²

Říčan popisuje takzvanou nukleární neboli jádrovou rodinu, kterou tvoří především rodiče a děti, přičemž rodiče o děti pečují. Avšak kolem dítěte jsou i další lidé, především blízcí

⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 45.

⁷ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 265.

⁸ Tamtéž, str. 271.

⁹ Tamtéž, str. 271.

¹⁰ Tamtéž, str. 272.

¹¹ Tamtéž, str. 272.

¹² Tamtéž, str. 272-273.

příbuzní, prarodiče, strýc s tetou a jejich děti. Ti všichni tvoří spolu s nukleární rodinou rodinu v širším smyslu. Dále pak můžeme hovořit o sociální (vztahové) síti rodiny, kterou Říčan popisuje jako skupinu blízkých přátel, kteří mohou v rodinném životě hrát významnou úlohu, i když nejsou rodinnými příbuznými.¹³

Říčan vidí rodinu jako prostor pravdivosti, upřímnosti, otevřenosti a vzájemnosti, uvádí zde odborný souhrnný termín, který se používá v rodinné psychologii – mutalita. Odborníci mluví o tzv. rodinné kohezi, kde panují silné a pevné vztahy.¹⁴ Celkově jde o určitou intimitu, kterou člověk ve vnějším světě často nezažívá.

Je ale také potřeba zmínit rodiny, ve kterých to nefunguje tak, jak se očekává. Čáp píše, že se z mnohých výzkumů dokázalo, že značný vliv na vývoj dítěte má i to, jestli jde o rodinu neúplnou (po úmrtí jednoho z rodičů či po rozvodu), disharmonickou, nebo jestli dítě vyrůstá zcela mimo rodinu (ve výchovném ústavu). Říká, že: „neúplná nebo disharmonická rodina je horším předpokladem pro vývoj dítěte než rodina úplná a harmonická“¹⁵, avšak dále upozorňuje na případy, kdy rodina drží pohromadě, i když v ní existuje už nějaký konflikt, který je před dětmi například utajovaný (vyvolává tísnivou atmosféru), nebo utajovaný dokonce být nemusí, to ale může ve vývoji dítěte více uškodit než fyzická nepřítomnost jednoho z rodičů.¹⁶

2.1. Rodina a její faktory působící na dítě

Je důležité si uvědomit, že většina faktorů působí na dítě právě v čase stráveném v rodině, Říčan například píše, že: „Ranní „frkot“ při startu do práce a do školy, jednání rodičů a prarodičů mezi sebou doma i s přáteli a s cizími lidmi na ulici, projednávání finančních záležitostí, to, jak se bavíme a jak se hádáme, jak se smějeme a jak pláče, co a jak jíme či jinak konzumujeme, co visí na stěnách našich pokojů, zvířata, s nimiž žijeme – to všechno a mnoho dalšího, co ani nelze vyjmenovat, působí na naše děti.“¹⁷

¹³ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 61-62.

¹⁴ Tamtéž, str. 60-61.

¹⁵ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 275.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 11.

2.1.1. Rodiče a jejich postoj k dítěti

V podstatné části rodičovského postoje hraje velkou úlohu samotné dětství vychovatele. Podle Matějčka k pochopení celé osobnosti vychovatele a jeho výchovných prostředků je potřeba znát a porozumět celé jeho životní historii.¹⁸

Podle něj se v nás naše postoje k výchovným metodám tvoří ještě dřív, než se staneme vychovateli, čerpáme z vlastního dětství, z toho, co na nás jako dítě zabíralo, čeho jsme se jako děti bály, co nás povzbudilo a dělalo nám radost.¹⁹ Matějček říká, že: „Více nebo méně uvědoměle budeme tyto praktiky uplatňovat u svého dítěte, nebo se jich naopak na podkladě vlastních zkušeností budeme hledět vyvarovat.“²⁰

Musíme si také uvědomit, že naše vlastní dětství není jediný faktor, který nás při postoji k dítěti ovlivňuje, setkáváme se s kladnými, ale také zápornými postoji k dítěti, které mohou být ovlivněné například okolnostmi.

2.1.1.1. Negativní postoj rodičů

K odstrkování dítěte a negativnímu postoji k němu může podle Čápa dojít kvůli tomu, že například rodiče žijí ve špatných sociálních podmínkách, v dítěti mohou vidět budoucí důvod rozvodu, nebo také je možnost, že dítě není chtěné.²¹

Říčan ve své knize mluví o chtěném těhotenství, které je podle něj velice důležité pro budoucí vztah matky s dítětem, kdy už k plodu získávají matka a otec citový vztah.²² Avšak vždy nejde o plánované těhotenství, může jít také o manipulaci k udržení si manželství tím, že se žena nechá nic netušícím mužem oplodnit. Takto a ještě z jiných příčin vzniklé miminko nemusí mít matka ráda.²³ Říčan říká, že: „**Určitě je rozdíl v tom, jestli nastávající matka myslí na plod s něhou, nebo jestli v něm vidí jen nežádoucí, obtěžující kus masa.**“²⁴

Z některých výzkumů, zmíněných Čápem v knize „Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy“, se můžeme dozvědět, že děti z nechtěného těhotenství, z rodin alkoholiků a děti narozené v nemanželské rodině mívají školní prospěch zhoršený, mají slabší odolnost k běžným chorobám, nejsou tolik svědomité, jsou posuzované jako výbušné, zlostné, největší

¹⁸ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 39.

¹⁹ Tamtéž, str. 41.

²⁰ Tamtéž.

²¹ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 278.

²² ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 17.

²³ Tamtéž, str. 18.

²⁴ Tamtéž, str. 19.

„rváči“ třídy, nebo naopak zbabělci. Právě nejvíce záporných znaků se zjistilo u dětí z nechtěného těhotenství.²⁵

Co se týče negativního postoje rodičů, podle Čápa ztěžuje socializaci a formování charakteru dítěte, které se v krajním případě neidentifikuje se svými rodiči, lehce se nechá ovlivnit vlivem „chuligánských“ part či jiných antisociálních modelů, u takového dítěte může dojít k duševním poruchám a delikvenci.²⁶

Čáp zmiňuje Helpera, který zjistil, že: „děti vyrůstající v klimatu ustavičného nesouhlasu a kritizování toho, co činí, a zejména ty děti, ke kterým měl otec zamítavý postoj, přejímají toto negativní hodnocení své osoby, chybí jim kladný vztah k sobě samému a pocit emoční jistoty“²⁷.

Tento záporný emoční vztah podle Čápa může vést ke zhoršování komunikace a vzájemného vztahu s dítětem, jsou zde zhoršené podmínky pro vývoj osobnosti dítěte, které mohou vést k nepříznivému výkonu a chování dítěte.²⁸

2.1.1.2. Kladný postoj rodičů

Kladný emoční vztah k dítěti je podle Čápa základní podmínkou příznivého rozvíjení osobnosti dítěte.²⁹ Díky tomuto kladnému postoji rodičů podle něj vzniká mezi rodiči a dítětem hluboce kladný vztah, dítě se s rodiči identifikuje, díky tomuto vztahu si dítě lépe vytvoří celkový kladný vztah také k ostatním lidem a společenským normám.³⁰

Podle Larryho Wingeta bychom měli dětem dávat najevo, že s naší láskou mohou vždy počítat. Pokud se rodičům podaří tento pocit dětem vštípit, vybudují si pevný základ, na kterém mohou stavět společné vztahy. Winget zdůrazňuje, že je chybou, když rodiče předpokládají, že dítě odhadne jejich lásku z toho, co pro něj dělají, podle něj by rodiče měli tuto lásku vyjádřit nahlas.³¹

Pro děti je důležité o sobě získávat pozitivní představy. O tomto píše Koenig ve své knize „Chytrá výchova“. Mluví o tom, že děti si totiž z našich postojů berou informace a z těch poté vyvozují závěry. Když otec na nákupu se svou dcerou narazí na svého známého a představí mu svou dceru s tím, že o ní řekne několik kladných informací, naučí tím svou dceru pohlížet

²⁵ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 45.

²⁶ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 279.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 96.

²⁹ Tamtéž, str. 90.

³⁰ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 279.

³¹ WINGET, Larry. *ZA SVOJE DĚTI SI MŮŽETE SAMI*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2012, ISBN 978-80-249-1805-1, str. 63.

na sebe kladně. Koenig říká: „Nakolik děti věří ve své kladné vlastnosti, záleží v mnohém na informacích, které dostávají od svých rodičů.“³²

Rodiče by si podle něj měli uvědomit, jak učili své děti například mluvit nebo chodit. Přece neučili děti mluvit takto: „Neříká se tata, ale táta! Copak nejsi schopná to říct správně?“³³ Nenadávali jim, když se jim nedařilo chodit: „Pavlíčku, to je už podesáté, co jsi dnes upadl! Můžeš to rovnou vzdát, nikdy se nenaučíš chodit!“³⁴

V souvislosti s kladnými rodičovskými postoji Čáp zmiňuje matky, které si nejspíš myslí, že svému dítěti dávají nejvíce, co mohou, jsou to ochraňující matky, ty o své dítě projevují nepřiměřenou péči, neobvykle dlouho dítě kojí, zdráhají se s puštěním dítěte do dětské společnosti, v drobnostech i důležitých situacích, ve kterých je potřeba rozhodnout, omezují samostatnost dítěte, zacházejí s ním často jako s mladším, než ve skutečnosti je, většinou své děti udržují tak, aby na ní byly závislé. Čáp říká, že tato nadměrná ochrana se stává překážkou v rozvoji sociální a charakterové zralosti dítěte, takže nemůže být vnímána jako kladný postoj.³⁵ Podle Čápa se ochraňující matkou stávají většinou matky kvůli určité frustraci, která je například spojená s narozením dítěte, nebo pokud dítě je či bylo nějak nemocné, tento postoj může také zapříčinit rozpor s manželem apod.³⁶

Na závěr této podkapitoly je potřeba si uvědomit, jak moc rodičů vidí na svých dětech spíše ty negativní vlastnosti, ty pozitivní většinou považují za samozřejmost a většinou o nich ani nepřemýšlí.

Larry Winget ve své knize radí rodičům, aby se o své děti zajímali, měli by vědět, co jejich děti podnikají, co mají rády a co naopak rády nemají. Rodiče by si měli uvědomovat nadání a schopnosti svých dětí, měli by znát jejich přátele i učitele. Říká, že všechny informace se rodiče mohou dozvědět od svých dětí, když s nimi budou komunikovat.³⁷

2.1.2. „Ti nejdůležitější“ a jejich vliv

V této práci jsme se zatím mohli dozvědět, jak velkou roli hraje rodina, jak moc podstatné je, jestli dítě vyrůstá v rodině, kde je přijímáno kladně, má kolem sebe milující rodiče, nebo

³² KOENIG, J., L. *Chytrá výchova*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004, ISBN 80-7178-780-9, str. 65.

³³ Tamtéž, str. 69.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 278.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ WINGET, Larry. *ZA SVOJE DĚTI SI MŮŽETE SAMI*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2012, ISBN 978-80-249-1805-1, str. 77.

vyrůstá tam, kde není vítané. Na to bychom navázali a řekli bychom si, jakou roli ve vývoji dítěte mají vlastně členové rodiny.

Začneme těmi základními složkami, díky kterým jsme mohli spatřit světlo světa - rodiči.

Nejprve muži a jejich tradiční otcovská úloha, ta je podle Lovasové chápána jako ochrana rodiny a zprostředkování společenských norem a hodnot. Lovasová se zabývá otázkou otce v dnešním světě a říká, že: „Dnešní otcové jsou ale podstatně více citově zainteresovaní a stávají se přímou součástí života dítěte, ne jen jeho vnější autoritou. Mnozí otcové dokonce vychovávají své děti způsobem původně připisovaným jen matkám.“³⁸

Ivo Možný se vyjádřil k tradiční roli otce v dnešních rodinách, která je podle něj stále znatelná, protože otec na rozdíl od matky stále častěji rozkazuje, kdežto matka častěji prosí a žádá.³⁹

Nebudeme se zde zabývat každým vývojovým obdobím dítěte a funkcí otce v těchto obdobích. V každém vývojovém období je význam otce zásadní. Lovasová například píše o mladším školním věku, kde: „Otec se postupně stává důležitým zdrojem informací a zkušeností. Je zdrojem sebedůvěry a sebejistoty dítěte a tím podporuje jeho nezávislosti. Otec začíná být také výraznější autoritou. Je modelem mužské role a identifikačním vzorem pro chlapce v rodině.“⁴⁰

Lovasová také zmiňuje Bakaláře, který mluví o důležitosti role otce jako mužského vzoru pro dívky, říká, že dívky sledují, jak s nimi otec jedná a reaguje na ně, toto chování se poté odráží ve vztazích k opačnému pohlaví.⁴¹

V knížce Langmeiera a Matějčka se můžeme dozvědět o výzkumu L. Kmoškové, která zjišťovala z různých hledisek duševní vývoj a sociální postavení chlapců z rodin, kde je otec alkoholik a naopak v rodinách bez alkoholiků. Bylo zjištěno, že chlapci z rodin alkoholiků mají nižší výsledky v inteligenčních testech, mají méně zájmů a vyskytuje se u nich více neurotických příznaků. Je zajímavé, že v takovéto rodině byl zjištěn těsnější a silnější vztah mezi matkou a dítětem, kdežto vztah ke kamarádům byl méně intenzivní. Takovéto děti mívají vztah ke svým otcům většinou záporný. Ve většině případů se jedná o deprivaci, která ztěžuje dítěti sociální vývoj a vhodné společenské zařazení.⁴²

³⁸ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 56-57.

³⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina*. 1. vyd. Brno : Blok, 1990, ISBN 80-7029-018-8, s. 108.

⁴⁰ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 59-60.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. *PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1983-5, s. 153.

Dalšími případy jsou rodiny, ve kterých dítě vyrůstá bez otce. V této rodině dítě postrádá důležitý mužský vzor, který je podle Langmeiera a Matějčka zvláště důležitý k regulaci jejich chování. Takovéto děti podle nich trpí nedostatkem autority, kázně a pořádku. V knize „Psychická deprivace v dětství“ autoři píší, že: „otec je pro děti i nejpřirozenějším zdrojem znalostí o světě, práci, technice a pomáhá jim tak i k orientaci o budoucím povolání a k vytváření sociálně užitečných cílů a ideálů. Chybí-li otec, mívá to však ještě další nepřímý deprivací vliv. Musí-li totiž matka pak sama nést všechnu hospodářskou a výchovnou starost o rodinu, je zpravidla tak zaměstnána, že jí pro dítě nezbývá mnoho času a že ochabuje i její zájem o ně. Dítě pak bývá odkázáno valnou část dne na sebe, a není-li o ně postaráno jinak, snadno se začíná toulát, má více příležitostí k přestupkům, snáze se dostane na scestí.“⁴³

Langmeier s Matějčkem řeší i případy, kdy v rodině chybí matka, v tomto případě se podle nich dá mluvit o nejvýznamnějším nebezpečí pro vývoj dítěte, zvláště když je ještě v útlém věku. Na matce totiž podle Langmeiera s Matějčkem závisí ošetřování, uspokojování většiny duševních potřeb dítěte, kdy právě matka je základem jeho vztahu k člověku a jeho důvěry v okolní svět. Podle nich právě matka je tím, kdo vytváří ten „domov“.⁴⁴

Nesmíme ale vynechat role ostatních dospělých členů rodiny a příbuzných, kteří podle Čápa mohou dítěti nahradit vřelý emoční vztah vlastních rodičů, podle něj se pro dítě mohou stát modelem pozitivních vlastností.⁴⁵ V mnoha případech podle Čápa kompenzovala jiná milující a milovaná osoba nedostatek kladných emočních projevů matky.⁴⁶

Důležitý je ovšem i význam vztahů mezi sourozenci. Říčan tvrdí, že sourozenci se vychovávají navzájem, podle něj je častěji důležitější pro jejich citový vývoj, pro jejich povahu a charakter, dbát na kvalitu sourozeneckých vztahů, než abychom jako rodiče působili pouze na jednotlivce.⁴⁷

Lovasová mluví o sourozenecké výhodě, kdy právě děti, které mají kolem sebe jednoho či více sourozenců, tak se navzájem ovlivňují a trénují se na různé způsoby sociálního chování. Lovasová říká, že: „Podle pořadí narození se děti naučí druhému přizpůsobovat, hájit se před ním, snášet ho, dělit se s ním, s ním prohrávat, ale i se vzájemně ctít, bojovat proti němu, nebo s ním proti společným nepřítelům, schovávat se za něj, nebo ho zastupovat a bránit, držet s ním. Naučí se přijímat svoji pozici se vším všudy rozvíjet strategie, jak se samo uhájít.

⁴³ Tamtéž, str. 144.

⁴⁴ Tamtéž, str. 141.

⁴⁵ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 279.

⁴⁶ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 208.

⁴⁷ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 63.

Sourozenci mohou z prodělané zkušenosti těžit celý život. Přenášejí poznání na volbu partnera, na manželství, výchovu vlastních dětí i na své zaměstnání.⁴⁸

Starší sourozenec je podle Langmeiera a Matějčka ten, ve kterém se vytváří postoj ochránce⁴⁹, podle Říčana se díky tomuto postoji vytváří schopnost zodpovědně pečovat o druhého, případně ho i chránit, poučovat, usměrňovat i ukázněvat. Kdežto mladší sourozenec se podle Říčana naopak učí díky tomuto vztahu důvěřovat druhému, podřizovat se mu, prohrávat v soutěžích a často se smíří s tím, že je tím slabším.⁵⁰

To, co podněcuje zdravý vývoj dítěte a usnadňuje mu vstup do společnosti je právě podle Langmeiera a Matějčka možnost společné hry, dělení se o hračky, sladkosti, pozornost rodičů, také každodenní řešení sourozeneckých sporů, to, že mezi sourozenci panuje vzájemná soutěživost, často i žárlivost a mnoho dalšího.⁵¹

Důležitou roli v sourozeneckých vztazích hraje i to, zda se jedná o vztah bratrů a sester, nebo jestli pouze o vztah samých sester či samých bratrů.

Lovasová píše o názoru Yablonského, který vidí vztah bratrů a sester pozitivně, říká, že se jedná o dobrý sociální trénink. Podle něj je dokázáno, že muž, který má sestru, bývá v milostných vztazích se ženami úspěšnější.⁵² Avšak v návaznosti na toto téma Lovasová zmiňuje Adlera, který řeší situaci, kdy je v rodině jediný bratr mezi samými sestrami. V tomto případě se chlapec může snažit o větší vymezení se jako muž, včetně agresivních projevů, nebo může působit více zženštile. Podobně je tomu v situaci jedné sestry mezi samými bratry, kde buď dívka bude svou ženskost potlačovat, aby se vyrovnala svým bratrům, nebo se bude projevovat až příliš jemně a výrazně žensky.⁵³

K tomuto tématu více početné rodiny se vyjadřují i Langmeier s Matějčkem, kdy se podle nich dítěti za této situace nedostává tolik pozornosti a péče, které ke svému normálnímu vývoji potřebuje, což může zapříčinit poruchy sociálního chování v různých sférách, kdy dochází například k toulkám, záškoláctví, asociálnímu chování apod.⁵⁴

⁴⁸ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 67.

⁴⁹ LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. *PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1983-5, s. 145.

⁵⁰ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 71.

⁵¹ LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. *PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1983-5, s. 145.

⁵² LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 71.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. *PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1983-5, s. 150.

2.2. Faktory ovlivňující výchovné působení

Faktorů může být několik, ať už národnost, světový názor rodičů, politické či náboženské přesvědčení, podle Čápa je velice důležitá celková sociokulturní úroveň rodiny.⁵⁵ V této práci se budeme zabývat jen dvěma z mého pohledu nejdůležitějšími faktory a to vzděláním a zaměstnaností rodičů.

Zvláště důležitým činitelem působícím na vývoj jedince se ukazuje vzdělání rodičů, kdy při vyšším vzdělání rodičů mají děti podle Čápa školní prospěch v průměru lepší a jejich zájmové činnosti jsou rozvinutější. Čáp uvádí, že není podloženo, zda je velký rozdíl mezi dítětem vysokoškolačkou či středoškolačkou, je možné, že stačí mít rodiče vyučeného středoškolským studiem a dítě se bude po intelektové stránce velice příznivě vyvíjet, ovšem autor upozorňuje na to, že je jednoznačné, že velice nepříznivý vliv na psychický vývoj dítěte mají rodiny, kde mají rodiče pouze základní vzdělání bez vyučení.⁵⁶ Tito rodiče podle Čápa na dítě nekladou nároky a neumožňují svým dětem nějaké příznivé podmínky pro jejich rozvoj, kdežto pokud rodiče dostudovali střední školu či jsou alespoň sečtělí a zajímají se o dění ve společnosti, umí se vyjadřovat k určitým otázkám a tím pádem mohou dítě směřovat správným směrem.⁵⁷

Co se týče rodičů s vysokoškolským titulem, tak Čáp píše o kazuistikách, které ukázaly, že rodiče s takovýmto vzděláním nemusejí mít na vývoj dítěte pozitivní vliv, zvláště pokud v rodině panuje i záporný emoční vztah k dítěti (rodiče mohou vidět svou rodičovskou roli jako překážku ve vlastní kariéře), vysokoškolští rodiče kladou na dítě maximalistické požadavky ohledně jejich školní úspěšnosti, což vyvolává napětí v rodině. Dítě vychovávané tímto způsobem vidí své rodiče jako nepřiměřeně požadující, kontrolující a vyčítající, často to vede spíše k negativismu u dítěte, kdy se dítě staví zamítavě ke vzdělání.⁵⁸

Avšak Čáp říká, že bychom si měli uvědomit, že vzdělání rodičů je spíše ukazatelem obecnější charakteristiky rodiny a jejího způsobu života. Ne vždy jsou oba rodiče vystudovaní, může se jednat o rodinu, kde například matka bude mít pouze výuční list, kdežto otec vysokoškolský titul, zde hodně záleží na tom, kdo na dítě více působí, kdo se mu více věnuje (při domácí přípravě, v zájmových činnostech), kdo se stává tedy pro dítě modelem v postoji ke vzdělání apod.⁵⁹

⁵⁵ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 723.

⁵⁶ Tamtéž, str. 266.

⁵⁷ Tamtéž, str. 273.

⁵⁸ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 202-204.

⁵⁹ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 266.

Druhým faktorem je zaměstnanost rodičů (zvláště tedy matek). Dnešní svět se dostal do situace, kdy většina dětí žije v ekonomickém dostatku či dokonce nadbytku, ale přesto strádá nedostatkem vedení a výchovy. Důvodů je hned několik, avšak Langmeier s Matějčkem staví na první místo „nedostatek času“ rodičů, který plyne většinou právě ze zaměstnanosti, kdy je dítě odsuzováno na podřadné místo. Dnešní svět sice podle Langmeiera a Matějčka zmenšil fyzické nároky na ženy, takže můžeme vidět méně „udřených“ matek, ale forma zaměstnanosti se změnila. Dříve byla rodina jakousi výrobní jednotkou, dítě zde bylo velmi brzy začleněno do společného pracovního úsilí, doprovázelo rodiče jak na pole, tak i do dílny – celá rodina si tak byla stále nablízku, zatímco dnešní dobu můžeme podle Langmeiera a Matějčka charakterizovat takto: „Dnes, kdy je pracovní příležitost soustředěna do velkých „výroben“, je nutné, aby pracující matka na určitou část dne dítě opouštěla.“⁶⁰

Musíme dát za pravdu i Kantovi, který už ve své knize „O výchově“ z roku 1931 napsal: „Lze říci asi pravdivě, že děti prostých lidí (...) bývají značně více zhýčkány než děti lidí vznešených (...). Neboť prostí lidé si hrají se svými dětmi jako opice. Zpívají jim, laskají je, líbají, tančí s nimi. Myslí si, že tak prokazují dítěti něco dobrého, když běží k němu, jakmile zakřičí, a s ním si hrají atd. Tím častěji však (dětí) křičí. Kdy naopak nedbáme jejich křiku, nakonec přestanou křičet.“⁶¹

Studii, které se vztahem zaměstnanosti matek a vývojem dítěte zabývají, je pozoruhodně málo, jedná se totiž o případy, na které je velmi obtížné metodologicky připravit projekt. Langmeier a Matějček zmiňují starší studii L. Kubičky, který zjistil, že děti zaměstnaných matek mají významně častěji horší prospěch a horší chování. Příčinu viděl Kubička v tom, že matky mají zkrácený čas na dítě a bývají často přetíženy.⁶² S tímto názorem souhlasil i Čáp, který tvrdil, že příčinou je to, že dítě bývá většinu času samo doma a není tedy tolik hlídáno.⁶³

Langmeier s Matějčkem ale připouštějí, že většina autorů (Kubička, Harnack, Herzogová atd.) se kloní k tomu názoru, že právě zaměstnanost matky se nemusí projevit negativně zanedbáním dítěte, zdůrazňují, že závisí hlavně na kvalitě vztahů a na tom, kým a jak je matka v době svého zaměstnání zastoupena, protože už od dávných dob byly děti svěřovány po pracovní dobu matky do péče babičkám, tetám či sousedkám a není možné říct, že by takovýto způsob na vývoji dítěte zanechal nějaké nepříznivé následky.⁶⁴

⁶⁰ LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. *PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1983-5, s. 155.

⁶¹ KANT, Immanuel. *O výchově*. Praha : nákladem dědictví Komenského, 1931, str. 60.

⁶² Tamtéž, str. 156.

⁶³ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 277.

⁶⁴ LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. *PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1983-5, s. 156-157.

Závěr této kapitoly by se dal shrnout názorem Kohoutka, zmíněného v knize Lovasové, kdy vyjmenovává základní faktory důležité pro optimální rozvoj dítěte. Podle něj se jedná o celkovou spokojenost rodičů v manželství, klima rodičovské soudržnosti a kritické opory, atmosféru radosti a lásky, pocit bezpečí a zázemí, jistoty, potřebu společenského kontaktu, dostatečnou vzdělanostní, kulturní, morální i estetickou úroveň rodičů, dostatečnou sociální kontrolu dětí, adekvátní ekonomické a finanční zabezpečení rodiny, existenci sourozenců, dodržování denního režimu dítěte v rodině atd.⁶⁵

2.3. Komunikace v rodině

Říčan ve své knize mluví o tom, že dnes se za psychologický obor považuje i psychologie komunikace. Podle něj je naprostým základem rychlé a přesné sdělování informací, ale také jejich přijímání. Říká, že je smutné, když si uvědomíme, kolik zklamání, sporů a bolestí vzniklo v rodinném životě právě kvůli tomu, že si lidé nerozumí a nedovedou společně komunikovat, většinou to podle něj dojde do takové fáze, kdy si už ani nechtějí rozumět a na něčem se společně domluvit.⁶⁶

Říčan říká, že ve výchově jde o to, co dětem říkáme, ale hlavně také o to, jak jim to říkáme, nebo co jim například naznačujeme. Je důležité i to, jestli rozumíme tomu, co nám naše děti říkají, co svým jednáním vyjadřují. Podle něj je velice důležité rozumět si s dětmi a umět se s nimi domluvit. Říká, že: „Děti učíme komunikovat většinou tím, jak s nimi sami komunikujeme. (...) Ať chceme, nebo nechceme, **stále jsme „instruktory“ komunikace.**“⁶⁷

Rodič by podle Říčana měl stále dávat najevo, že je dítěti ochoten kdykoliv naslouchat a je ochoten vzít v úvahu jeho stanovisko nebo vysvětlení.⁶⁸ Podle Larryho Wingeta je pro dítě důležité, jestli ho v případě špatného rozhodnutí rodiče politují a sdílí s ním hořkost porážky, nebo přisadí frázi „vždyť jsem ti to říkal“, protože pokud se takto budou k tomu, že se jim dítě svěřilo, stavět, tak je podle Wingeta dítě nakonec ze svých rozhodnutí vyloučí.⁶⁹

⁶⁵ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 42.

⁶⁶ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 49.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, str. 50.

⁶⁹ WINGET, Larry. *ZA SVOJE DĚTI SI MŮŽETE SAMI*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2012, ISBN 978-80-249-1805-1, str. 243.

Winget zdůrazňuje také to, že by žádné téma nemělo být tabu. Říká, že: „Problémy nezpůsobuje to, co bylo řečeno, ale to, co zůstalo nevyřčeno.“⁷⁰

Čáp říká, že: „**Sociální komunikace, její množství a kvalita ovlivňuje psychofyziologický stav, činnosti a formování osobnosti.**“⁷¹ Podle něj vede absence komunikace v raném dětství k psychické deprivaci. Nízká úroveň slovního vyjadřování rodičů může u dětí ztěžovat vývoj řeči, učení i myšlení. Rodina, kde se vyskytuje pouze jedno pohlaví (například rodina neúplná, ve které žije dcera jen se svou matkou a dalšími sestrami), může jedinci ztížit komunikovat s druhým pohlavím v dospělosti. Čáp říká, že: „Dítě potřebuje zkušenost z komunikace s osobami **všech věkových kategorií** - s dětmi, s dospělými i s nejstarší generací.“⁷²

3. Výchova

Tuto kapitulu začneme myšlenkou Larryho Wingeta, který hovoří o tom, že: „Naše společnost se v současnosti zmítá ve zmatcích a bude ještě hůř, protože rodiče nepřebírají zodpovědnost za výchovu svých dětí a nedokážou je naučit zásady, jak úspěšně a tvořivě mají žít.“⁷³ Winget vidí za špatnou společností právě špatnou rodičovskou výchovu.⁷⁴ Ale co to výchova vůbec je?

Čáp mluví o výchově tam, kde žijí děti společně s dospělými, tito dospělí se snaží nějakým způsobem ovlivnit vývoj dětí tak, aby odpovídal určitým výchovným cílům, ale aby se jim to podařilo, potřebují určité výchovné prostředky a metody. Vidí zde jakousi sociální komunikaci a interakci mezi vychovateli a vychovávanými.⁷⁵ Říká, že: „Výchova se tradičně chápe jako záměrné a k určitému cíli směřující působení dospělých na děti s použitím určitých výchovných prostředků a metod (např. přesvědčování, odměny, tresty). Takto chápaná výchova tedy patří mezi vnější podmínky, které formují, determinují vývoj osobnosti, vedle vlivu ostatních podmínek, zejména dědičnosti a nahodilých vlivů prostředí společenského a přírodního.“⁷⁶ Čáp také zdůrazňuje, že výchova není pouze jednosměrné působení, ale jedná

⁷⁰ Tamtéž, str. 59.

⁷¹ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 92.

⁷² Tamtéž, str. 92-93.

⁷³ WINGET, Larry. *ZA SVOJE DĚTI SI MŮŽETE SAMI*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2012, ISBN 978-80-249-1805-1, str. 15.

⁷⁴ Tamtéž, str. 14.

⁷⁵ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 313.

⁷⁶ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 13.

se o vzájemné působení vychovatelů a vychovávaných. Říká, že pokud výchova probíhá příznivě, přechází v sebevýchovu.⁷⁷

Jinak popisuje výchovu Matějček, který shrnuje své poznámky o výchově takto: „výchova je mnohotvárný, složitý vzájemný vztah, v němž není jeden dárce a jeden obdarovaný, ale kde se myšlení a jednání každého vzájemně podmiňují a ovlivňují. Celý výchovný proces probíhá v mnohopočetné společnosti s životním vývojovým procesem všech účastníků“⁷⁸. Dále popisuje výchovu jako záměrné působení podnětů z prostředí, díky kterým se dosahuje určitých, často trvalých a žádoucích změn v chování člověka.⁷⁹

John Broadus Watson, první mluvčí behaviorismu, podle Čápa věřil tomu, že lze výchovou formovat jedince zcela podle přání vychovatele, zformovat v něm libovolné schopnosti a rysy.⁸⁰ Čáp hovoří o tom, že tato tradiční, manipulativní koncepce výchovy byla v souladu s demokratizací společnosti nahrazena humanistickým přístupem k dítěti, kde se hovoří o porozumění, kladném emočním vztahu a úctě k osobnosti.⁸¹

Podle Říčana je běžné, že si rodiče přejí, aby jejich potomek šel stejnou cestou a došel po ní ještě dál, než se podařilo jim samotným. Mluví tedy o tzv. promítání svého ideálního Já do svého dítěte.⁸² Na toto navazuje Larry Winget, který hovoří o potřebě předvídatelnosti ve výchově. Podle něj by si rodiče měli položit dvě základní otázky – jak by měl vypadat dospělý, kterého chtějí z dítěte vychovat a co už své dítě naučili, aby se takovým dospělým opravdu stal.⁸³

3.1. Výchovné prostředky

Nejprve se zaměříme na výchovné požadavky, kterými rozumíme požadavky společnosti na dítě. Čáp mluví o tom, že je potřeba těchto požadavků, protože při nedostatku se osobnost nerozvíjí či jen v malé míře, zatímco při středních požadavcích, které překračují jen mírně jedincovy předpoklady a postupně se zvyšují, dochází k optimálnímu rozvoji osobnosti. Avšak Čáp upozorňuje na požadavky krajně vysoké, které překračují jedincovy předpoklady,

⁷⁷ Tamtéž, str. 13-14.

⁷⁸ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 25.

⁷⁹ Tamtéž, str. 14.

⁸⁰ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 20.

⁸¹ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 313.

⁸² ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 23.

⁸³ WINGET, Larry. *ZA SVOJE DĚTI SI MŮŽETE SAMI*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2012, ISBN 978-80-249-1805-1, str. 28-29.

kdy dochází u jedince k narušení psychosomatického stavu, činnosti, popřípadě dalšího vývoje osobnosti.⁸⁴

Podle Čápa je důležité věnovat pozornost způsobu a formě vyjádření výchovného požadavku, je možné totiž použít jak žádost, tak i příkaz či prosbu, formu otázky atd., přičemž záleží na naší intonaci, mimice i gestikulaci.⁸⁵

V souvislosti s výchovnými prostředky Čáp hovoří o odměnách a trestech, které považuje za nejběžnější formu. Říká, že v historii se spíše objevovaly více tresty než odměny, tresty bývaly surové a většinou ponižující. Čáp je zastáncem odměn, tedy výchovy založené spíše na odměnách, které jsou podle něj efektivnější než výchova, která užívá převážně tresty, protože tresty, obzvláště fyzické, působí ponižujícím způsobem a ještě k tomu zesilují dětskou agresivitu – zmiňuje, že bylo zjištěno, že delikventi, zejména ti agresivní, byli mnohem častěji tělesně trestáni než ostatní chlapci.⁸⁶

Říčan se k tomuto tématu vyjádřil tak, že když už se rodič rozhodl uložit dítěti trest, musí si být jist, že na něj to dítě stačilo svými schopnostmi. Zvláštní shovívavost ve výchově podle něj potřebují například děti, které se projevují zvýšenou aktivitou. Říčan říká, že: „Příliš silný trest vede dítě k útlumu, k pasivitě až apatii, kdy „už je mu všechno jedno“ – anebo ke vzdoru, vzpouře, touze po pomstě.“⁸⁷

Winget se k tomuto tématu vyjádřil tak, že je potřeba výchovné prostředky neustále střídat, není možné pracovat stále jen s jedním, protože časem ztrácí účinek.⁸⁸ Nesprávné je také podle Matějčka časté vyhrožování. Pokud matka často používá jako kárný trest to, že dítěti vyhrožuje, že už ho nechce vidět, že mu sbalí věci a podobně a dítě se poté dostane do situace, kdy je opravdu odloučeno od matky na delší dobu (pobyt v nemocnici), dítě si to může vzít velice osobně (jako vyplnění matčiných varování) a to může nadlouho poznamenat vztah právě mezi dítětem a rodiči a může dojít až k vážným výchovným potížím.⁸⁹

Za nejlepší výchovný prostředek považuje Isabelle Filliozat sankci, tím totiž podle ní dáváme dítěti zodpovědnost a možnost uvědomění si svých činů. Nejlepší sankcí je podle ní náprava, jako příklad uvádí třeba vyčištění skvrny na ubruse, natření zdi atd. Říká, že náprava

⁸⁴ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 314.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž, str. 315-316.

⁸⁷ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 34.

⁸⁸ WINGET, Larry. *ZA SVOJE DĚTI SI MŮŽETE SAMI*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2012, ISBN 978-80-249-1805-1, str. 106.

⁸⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 67.

musí být přiměřená a musí přímo souviset s chybou či přestupkem, cílem nápravy je vyhnout se zahanbení jedince a dovolit mu, aby v sobě tu určitou míru pocitu viny sneslo.⁹⁰

3.1.1. Trest

Čáp s Marešem popisují trest jako působení rodičů (vychovatelů či učitelů), „které vyjadřuje negativní společenské hodnocení chování nebo jednání jedince (sociální skupiny) a přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci“⁹¹.

Podle Vaníčkové rozlišujeme 3 základní funkce trestu a to napravit škodu, zabránit opakování a zbavit pocitu viny. V ideálním případě by funkcí trestu měla být přímá náprava vzniklé škody či újmy. Podle ní: „Trest má na základě principu učení špatnou zkušeností odstranit nežádoucí chování.“⁹²

Podle Filliozat je trest pro dítě ponížení, a proto není vůbec výchovný. Dospělý totiž získává moc nad dítětem a to dítěti brání v tom, aby si svou chybu samo uvědomilo. Trest podle ní klade pouze důraz na vinu dítěte a ne na nápravu.⁹³

Říčan přirovnává trest k léku, který mívá i vedlejší účinky, takže namísto toho, aby dítěti prospěl, mu může uškodit. Avšak vyvrací ten názor, že by tresty měly úplně vymizet, říká, že represivní složka do výchovy patří, podle něj: „Trest je běžnou realitou života dospělých, počínaje pokutou za dopravní přestupek, a dítě se musí naučit - když se proviní - trest přijmout a vyrovnat se s ním.“⁹⁴

Říčan vidí nebezpečí v tom, že děti, které jsou běžně zvyklé z domova, že jsou tělesně trestány a ve škole je úplný zákaz tělesných trestů, využívají této situace a testují hranice toho, co vše si mohou k dospělému dovolit, protože tam, kde by v domácím prostředí rychle narazily právě na fyzický odpor a byly by tvrdě trestány, ve škole jsou pouze sankciovány, což v nich nebudí takový respekt. Říčan tvrdí, že: „Výsledkem je **pohrdání bezmocnými učiteli** a celou školou jako nepochopitelnou, slabošskou institucí.“⁹⁵

Filliozat tvrdí, že rodiče podráždění, deprimovaní a unavení se k fyzickým trestům uchylují častěji.⁹⁶ K tomuto se vyjadřuje Kant, který říká, že: „Tresty, které se ukládají s proječováním

⁹⁰ FILLIOZAT, Isabelle. *DOKONALÝ RODIČ NEEXISTUJE*. 1. vyd. Brno : Computer Press, a. s., 2011, ISBN 978-80-251-3317-0, str. 161.

⁹¹ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001, ISBN 80-7178-463-X, str. 253.

⁹² VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí*. 1. vyd. Praha : Grada, 2004, ISBN 80-247-0814-0, str. 34.

⁹³ FILLIOZAT, Isabelle. *DOKONALÝ RODIČ NEEXISTUJE*. 1. vyd. Brno : Computer Press, a. s., 2011, ISBN 978-80-251-3317-0, str. 161.

⁹⁴ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 38-39.

⁹⁵ Tamtéž, str. 40.

⁹⁶ FILLIOZAT, Isabelle. *DOKONALÝ RODIČ NEEXISTUJE*. 1. vyd. Brno : Computer Press, a. s., 2011, ISBN 978-80-251-3317-0, str. 43.

hněvu (...), působí špatně. Děti se pak na ně dívají pouze jako na následky, na sebe však jako na předměty cizího afektu. Tresty je třeba vůbec dětem ukládati vždy s opatrností, aby viděly, že cílem je pouze jejich polepšení. Dovolovati dětem, aby děkovaly, byly-li potrestány, líbaly ruce atd. je pošetilé a zotročuje děti.⁹⁷

Podle Wingeta je důležitá důslednost, pokud rodič dítěti trestem vyhrožoval a dítě něco provedlo, měl by rodič svůj slib dodržet a dítě potrestat.⁹⁸

Podle Říčana by dítě mělo cítit, že ten, kdo ho trestá, ho má ve skutečnosti rád, tím pádem totiž trestaný lépe uznává oprávněnost trestu. Říčan uvádí výzkum, kdy chlapci, kteří měli dobrý vztah se svými otci a identifikovali se s nimi, tak nebyli vůbec agresivní k ostatním dětem, ale v případě, kdy chlapci měli se svými otci vztah špatný, tak zde naopak tělesné trestání jejich agresivitu zesilovalo. Říčan píše, že: „V tom případě byl totiž otec návodným příkladem toho, co si může dovolit silný proti slabému.“⁹⁹

Podle Matějčka je trest tím, co utlumuje touhu po vlastním zdokonalování (uvádí příklad, kdy tím, že potrestáme dítě za záškoláctví, mu školu nezpříjemníme, je potřeba spíše hledat důvody, proč dítě chodí za školu a snažit mu školu nějak usnadnit, zpříjemnit).¹⁰⁰

3.1.2. Odměna

Podle Lovasové rodiče používají odměny proto, aby dítěti dali najevo, že si vede dobře, tím pádem u dítěte posilují právě ono žádoucí naučené chování. Považuje za odměnu pouze to, co dítě jako odměnu chápe. Popisuje odměnu podle Mádrové, která říká, že: „Odměna uvolňuje pocity napětí a vyvolává jistotu. Odměna podporuje chuť do práce a vyvolává snahu pomoci. Zlepšuje také náladu a zvyšuje sebevědomí. Odměna zvyšuje zodpovědnost, odolnost vůči případným neúspěchům a podporuje kladné vztahy.“¹⁰¹

Čáp ve své knize zmiňuje behavioristy, kteří experimentálně a teoreticky zdůvodnili zamítavý postoj k trestům a zdůraznili odměny, což se stalo přínosem pro výchovnou teorii i praxi. Jenže Čáp zmiňuje také kritiky behaviorismu, kteří tvrdí, že odměny, pokud se často užívají, ztrácejí na účinnosti, avšak, a to je hlavní, orientují dítě na vnější motivaci a

⁹⁷ KANT, Immanuel. *O výchově*. Praha : nákladem dědictví Komenského, 1931, str. 80.

⁹⁸ WINGET, Larry. *ZA SVOJE DĚTI SI MŮŽETE SAMI*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2012, ISBN 978-80-249-1805-1, str. 36.

⁹⁹ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytré a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 37.

¹⁰⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 31.

¹⁰¹ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 46-47.

v podstatě směřují k manipulaci jedincem, což může být zneužito v nedemokratických společenských podmínkách.¹⁰²

Podle Matějčka je potřeba nahradit systém donucovacích prostředků právě systémem povzbuzovacích prostředků, díky čemuž dojde k obratu v chování dítěte.¹⁰³ Avšak přiznává, že i když nepřiměřené tresty a omezování mohou vést k pocitům ponížení a méněcennosti, tak i přílišné zahrnování chválou a odměnami může vést k pocitu nadřazenosti, což se pro dítě může stát velmi problematickou charakteristikou do dalšího života.¹⁰⁴

3.2. Způsob výchovy

Nejdříve si vysvětlíme, co vůbec termín způsob výchovy znamená a proč také mluvíme o stylu výchovy, jaký je mezi nimi rozdíl. Termín způsob výchovy podle Čápa můžeme definovat takto: „Je širší, neomezuje se na typy přesně odlišné, slučuje hledisko rozdílů typologických a individuálních.“¹⁰⁵ U nás, stejně jako v německy psané literatuře, se používá termín styl výchovy, tento termín se užívá spíše k označení tří základních typů způsobu výchovy a to autokratického, liberálního a integračního. V americké literatuře můžeme narazit také na termín mateřské chování či rodičovské chování, je to totéž, co styl výchovy.¹⁰⁶

Čáp říká, že: „Způsob výchovy vyjadřuje obecnější a podstatnější charakteristiku výchovného působení, než jsou jednotlivé výchovné metody a prostředky a jejich užití v jednotlivých pedagogických situacích. Způsob výchovy v sobě obsahuje podstatné charakteristiky záměrného i bezděčného působení na dítě. Zahrnuje postoje dospělých (učitelů, rodičů nebo jiných vychovatelů) k dětem, vzájemné emoční vztahy dospělých s dětmi, míru a způsob kladení požadavků a jejich kontroly, druh a množství odměn a trestů, celkové emoční klima či ladění v rodině aj. Způsob výchovy dále zahrnuje upevněné postupy, techniky, praktiky, strategie, ale také názory na člověka, a na dítě a výchovu, ať již zřetelně formulované, nebo nevyslovené.“¹⁰⁷

¹⁰² ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 20.

¹⁰³ ¹⁰³ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 30.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 71.

¹⁰⁵ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 136.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 336.

V orientační rodině určitý způsob výchovy do určité míry ovlivňuje vývoj osobnosti i v dospělosti.¹⁰⁸ Čáp říká, že obzvlášť v rodině způsob výchovy silně působí na formování svědomitosti, vytrvalosti, sebeovládání, takže všeobecně ovlivňuje charakter osobnosti, dále působí na formování stability či lability a odolnosti dítěte, má vliv také na formování dalších subsystémů osobnosti jako jsou temperament, aktivnost a rysy působící v komunikaci, zkrátka podle Čápa „vyvolává v osobnosti změny, které podporují, nebo naopak ztěžují rozvíjení schopností dítěte“¹⁰⁹.

Podle Čápa může být způsob výchovy determinován několika faktory. Může jít o osobní vlastnosti a zkušenosti dospělého, kdy praktikuje tu výchovu, kterou sám zakusil jako dítě v rodině, dospělého také mohou ovlivnit vychovávané děti tím, jak se například chovají a jak na dospělého působí, velkou část ovlivní také společenskohistorické podmínky od ekonomických a kulturních až po výchovné tradice dané země, doby, rodiny. Roli hraje také podle Čápa temperament dospělého, to, jak se emočně projevuje, jestli jde například o cholerika nebo naproti tomu klidného, až lhostejně působícího flegmatika.¹¹⁰

Čáp také mluví o tom, že rodiče se také mohou stát negativním modelem, kdy se jejich děti snaží o výchovu úplně jinou, aby ušetřily vlastní děti takového způsobu výchovy, se kterým nemají samy dobré zkušenosti.¹¹¹ Dále hovoří o příznivém a nepříznivém způsobu výchovy, kdy je zajímavé si uvědomit, že v rodinách, kde je nižší sociokulturní úroveň, může způsob výchovy určité nedostatečné podmínky kompenzovat. Avšak funguje to i obráceně, kdy podle Čápa: „nepříznivý způsob výchovy v rodině vážně narušuje vliv jiné, příznivé podmínky, jako je vysoká sociokulturní úroveň rodiny.“¹¹² Podle Čápa může dojít v případě krajní formy nepříznivého způsobu výchovy (záporný, zavrhuující vztah k dítěti) k psychické deprivaci v dětství.¹¹³

Ovšem musíme si také uvědomit, že – jak o tom hovoří Čáp – i při nepříznivých formách způsobu výchovy v rodině, pokud je působení kladného emočního vztahu kompenzováno jinými osobami, je dítě silně motivováno a vnější podmínky jsou stimulovány, může dojít k příznivému vývoji aktivity, autoregulace a sebedeterminace.¹¹⁴ Tudiž Čáp neshledává

¹⁰⁸ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 197.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 214-215.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 168-169.

¹¹¹ Tamtéž, str. 169.

¹¹² Tamtéž, str. 215.

¹¹³ Tamtéž, str. 158.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 223.

důvody k názoru, že při nepříznivém způsobu výchovy v rodině musí být jedinec osudově determinován k nepříznivému vývoji a životu v dospělosti.¹¹⁵

Dnes se ve většině publikací o pedagogické psychologii uvádí, že výzkumy, které se věnovaly problematice stylu výchovy, byly zejména z let 60. a 70., Čáp uvádí, že tyto výzkumy měly vyvrcholení v sympoziu v Trevíru, ze kterého vzešel sborník Schneewind, Herrmann 1980.¹¹⁶

3.2.1. Styly výchovy

Tato kapitola se bude věnovat výchovným stylům, kdy si nejprve uvedeme způsob výchovy ve třech výchovných stylech podle K. Lewina, dále bude zmíněn model dvou dimenzí a postupně se budeme dostávat k určitým výchovným stylům propagovaným v dnešní době.

3.2.1.1. Výchovné styly podle K. Lewina a styly na ně navazující

Čáp hovoří o experimentálním výzkumu psychologa K. Lewina, který se uskutečnil krátce před druhou světovou válkou a podal odpovědi na otázky, co je to celkový způsob výchovy. Lewin se k výzkumu rozhodl po emigraci z nacistického Německa do Spojených států, kde si povšiml odlišného způsobu výchovy. Lewin tedy ve spolupráci se svými spolupracovníky podal formulaci způsobu výchovy ve třech výchovných stylech, které Čáp uvádí ve své knize „Psychologie výchovy a vyučování“.¹¹⁷ Jako první popisuje styl autokratický, někdy též nazývaný jako autoritativní, dominantní, autoritářský. Pro tento styl výchovy je typické, že vychovatel rozkazuje, hrozí a trestá, přání a potřeby dítěte nejsou příliš respektována, takovýto rodič má pro dítě málo porozumění, podle Čápa ho determinuje svými zkušenostmi, úsudky a rozhodnutími, takovéto dítě nemá skoro žádný prostor pro rozvíjení vlastní samostatnosti a iniciativy.¹¹⁸ Čáp také popisuje dopady takového stylu na dítě, kdy se často u dětí vyskytuje zvýšená agresivita, dráždivost a dominantnost k ostatním členům skupiny. Čáp říká, že takováto výchova vede u dětí buď k úplnému přimknutí k rodiči, kdy je dítě poslušné (většinou tedy nemá dostatek vlastní iniciativy), nebo se dítě naopak staví proti rodiči, jeho reakce jsou agresivní.¹¹⁹ K takovému vzdorovitému postoji dítěte se vyjadřuje i Filliozat, která vidí takovéto chování ve snaze udržet si svou vlastní identitu, říká, že: „Dítě,

¹¹⁵ Tamtéž, str. 202.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 149.

¹¹⁷ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 332.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 143.

zapletené do hry o moc, nemá jinou volbu než vzdorovat, aby nemuselo popřít sebe sama.“¹²⁰ Podle Čápa většina takto vychovávaných dětí mívá silnou potřebu upoutávat pozornost dospělého a dosáhnout jeho pochvaly.¹²¹

Lovasová se k tomuto stylu vyjadřuje takto: „Při autoritářské výchově rodiče vydávají striktní příkazy a vyžadují jejich okamžité plnění. Od dítěte je očekáváno absolutní podrobení se autoritě dospělého. Obvykle se tento výchovný styl vyskytuje u rodičů, kteří prošli obdobnou výchovou. Výsledkem této výchovy bývá příliš pasivní nebo agresivní jedinec.“¹²²

Druhý styl podle Lewina, který Čáp popisuje, je styl liberální, kde jde o velmi slabé nebo vůbec žádné řízení dítěte rodičem. Takovýto rodič neklade skoro žádné požadavky, pokud nějaký požadavek někdy vysloví, nevyžaduje jeho důsledné plnění a většinou ani jeho splnění nezkontroluje.¹²³

Poslední styl, který Čáp popisuje, je styl demokratický, někdy též nazýván jako integrační, netradiční, pro mnoho rodičů je tento styl obtížný, protože rodiče se v tomto případě s dětmi domlouvají, podávají návrhy, rodiče dítěti více naslouchají, mají pro něj porozumění, takovýto rodič udílí méně příkazů a podporuje u dětí iniciativu, kdy jde dětem příkladem. Tento styl je podle Čápa dětmi nejlépe hodnocený, avšak zmiňuje, že ani tento postup se neobejde bez určitých dominantních forem, jako jsou například příkazy, napomenutí, potrestání, ale zdůrazňuje, že tyto dominantní formy nesmějí převažovat.¹²⁴

Podle Čápa každý z výše uvedených stylů výchovy vytváří odlišný způsob chování a prožívání dětí. Dále uvádí, že toto rozdělení je až příliš zjednodušené. K překonání nedostatků měl podle Čápa sloužit model dvou dimenzí, kde jde o dimenzi emočního vztahu k dítěti a o dimenzi řízení.¹²⁵

Čáp a Rotterová zmiňují, že se snažili přijít na nejlepší model způsobů výchovy, kdy nejprve přišli na model čtyř komponentů výchovy a jejich kombinací. V dalších výzkumech využili problematiku z pedagogicko-psychologických poraden a vytvořili schéma dvanácti polí, kde vyjádřili emoční vztah rodičů k dítěti v rodině jako celku třemi formami, které zkombinovali se čtyřmi formami výchovného řízení. Avšak v praxi se ukázalo toto schéma

¹²⁰ FILLIOZAT, Isabelle. *DOKONALÝ RODIČ NEEXISTUJE*. 1. vyd. Brno : Computer Press, a. s., 2011, ISBN 978-80-251-3317-0, str. 46.

¹²¹ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 143.

¹²² LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 46.

¹²³ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 332.

¹²⁴ Tamtéž, str. 332-333.

¹²⁵ Tamtéž, str. 333-335.

jako nedostatečné a přepracovali ho na model devíti polí (viz *Tab. 1*).¹²⁶ Autoři se k zařazení rodičovské výchovy do tohoto modelu vyjadřují takto: „Takové zařazení již poskytuje určité informace o rodinné výchově, o jejím působení na dítě a pravděpodobných možnostech jeho dalšího vývoje. Je to však informace příliš obecná, ponechávající stranou podstatné individuální znaky, tak jako každá typologie.“¹²⁷

*Tab. 1 Model devíti polí způsobu výchovy*¹²⁸

Řízení →	silné	střední	slabé	rozporné
Emoční vztah ↓				
záporný	1. výchova autokratická, tradiční, patriarchální		2. liberální výchova s nezájmem o dítě	3. pesimiální forma výchovy, rozporné řízení se záporným vztahem
záporněkladný	9. výchova emočně rozporná, jeden z rodičů zavrhuje, druhý extrémně kladný nebo dítě je s ním v koalici			
kladný	4. výchova přísná a přitom laskavá	5. optimální forma výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením	6. laskavá výchova bez požadavků	7. rozporné řízení relativně vyvážené kladným emočním vztahem
extrémně kladný			8. kamarádský vztah, dobrovolné dodržování norem	

Dalšími pokračovateli Lewinovy koncepce tří stylů či typů výchovy, které Čáp zmiňuje, jsou manželé Reinhard a Anne-Marie Tauschovi, kteří došli k teoretickému modelu stylu výchovy, který rozlišuje pět dimenzí, kde čtyři z nich mají podporovat mezilidské vztahy a tím i rozvoj osobnosti.

Dalším modelem, který je možné považovat za cenné doplnění rozboru některých momentů ve způsobu výchovy, je podle Čápa kognitivistický model stylu výchovy od nizozemského psychologa P. G. Heymanse, který navázal na kognitivistické koncepce morálního vývoje dítěte, zformulované J. Piagetem, L. Kohlbergem a R. L. Selmanem, podle kterých se: „dítě postupně učí koordinovat hlediska jedince a druhých lidí na konfliktovou

¹²⁶ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 151-153.

¹²⁷ Tamtéž, str. 155.

¹²⁸ ČÁP, Jan. MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001, ISBN 80-7178-463-X, str. 306.

situaci, učí se pochopit hledisko druhého, vystoupit z vlastního hlediska a podívat se na situaci očima druhých, převzít roli druhého“¹²⁹.

3.2.1.2. Styly výchovy podle Katky Králové z Nevýchovy

Vše, co bude v této kapitole zmíněno, je čerpáno z internetových stránek „Nevýchovy“, přímo z videonahrávky, která má název „3+1 přístupy k výchově“¹³⁰.

Podle Králové je hlavním problémem komunikace, upozorňuje, že není problém v dítěti, ani v rodiči, ale v tom, že neumíme naslouchat a vyjadřovat své potřeby.

Seznámíme se tedy s rozdělením rodičů podle Králové, které vypadá takto:

1. Autoritativní rodič, kterému v Nevýchově dávají pracovní název rodič „policajt“, tento rodič si myslí, že má za úkol své dítě vychovávat, usměrňovat ho a zkrotit ho. S dítětem o ničem nediskutuje. Když se dítěti nedaří, tak ho trestá, zastrašuje, křičí a vyhrožuje mu, nebo mlčí a tím vytváří tzv. nepříjemné dusno. Dítě takto vychované má podle Králové 2 možnosti, buď se takovému přístupu postaví, takže se projevuje vztekáním, děláním scén, ubližováním ostatním, ubližováním rodičům, kdy kope, štípe, je zkrátka nezvladatelné a nic s ním nehne, nebo začne rodiči ustupovat, takže to dopadne tak, že nemá dostatečné sebevědomí, lže, kličkuje, většinou si upravuje realitu, nebo se vymlouvá.

Králová takovýto rodičovský přístup zdůvodňuje tím, že rodič se ve skutečnosti bojí rovnosti dítěte a chce nad ním mít moc, je to podle ní výraz vnitřní nejistoty.

2. Liberální rodič s pracovním názvem rodič „učitel“ si myslí, že děti jsou nepopsané tabule a on do nich musí vše zapsat, protože to, co se do nich nezapíše, v nich není, snaží se o to, aby dítě vše naučil, aby ho někam směřoval. Tento rodič podle Králové přesně ví, jak by to mělo být a jen on vychovává své dítě dobře. Králová také zmiňuje časté fráze, které tito rodiče často říkají, jsou to fráze jako: „vždyť oni jsou to ještě děti“, „já mu to pořád dokola opakuju“, často říkají dětem, kdy jsou hodné, kdy jsou zlobivé, co se smí dělat a co se dělat nesmí, že jsou špatní a zlí, tito rodiče také dokážou říct dítěti, že ho zklamalo atd. Také často uplácují a moralizují.
3. Rodič „nadšenec“. Tito rodiče podle Králové věří, že dítě se bude dobře vyvíjet pouze tehdy, když ho nebudou nijak omezovat, musí mu všechno dovolit, podle nich je dítě osobnost. Například když jejich dítě rve, kope a mnoho dalších nesnesitelných činností,

¹²⁹ ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 147.

¹³⁰ VÝCHOVA NEVÝCHOVOU. 3+1 typy rodičů, který jste Vy?. In KRÁLOVÁ, Katka., HAVRILCOVÁ, Hanka. *Nevýchova*. [online]. Praha : Centrum Nevýchovy s.r.o., 26. 11. 2013, [cit. 13. 3. 2015]. Videonahrávka. Dostupné na: <<http://vychovanevychovou.cz/3-typy-rodicu/?gw=vnv9c>>.

tak ho rodiče nijak nekrotí, nezasáhnou, protože nechtějí, aby dítě přišlo o své sebevědomí. Často jsou to rodiče, kteří nechtějí vychovávat tak, jako je vychovávali jejich rodiče. Králová říká, že i když jim dítě přerůstá přes hlavu, tak oni stále doufají v to, že to dobře dopadne, že dělají správně.

Takováto výchova se tedy podle Králové odrazí na dítěti tak, že dítě zlobí, je nezvladatelné, drzé, většinou sebestředné, takže ho zajímají jen jeho vlastní potřeby a zájmy a neorientuje se v mezilidských vztazích.

4. Podle Králové je nejlepším řešením nevhodný rodič, tedy rodič „partner“, to je takový rodič, který věří, že dítě je moudré, že za vším, co dělá, jsou nějaké důvody, tito rodiče tvrdí, že vždy jde najít společná řešení, s dítětem komunikují, diskutují, ptají se ho, co a jak potřebuje a oni sami mu říkají, co potřebují oni, ptají se dítěte na názor.

Takovéto děti se podle Králové nepotřebují vymezovat, nedělají naschvály, vždy hledají nějaká řešení, jsou zodpovědné a sebevědomé, jsou to děti, které rostou ve spolupráci s rodiči.

3.2.1.3. Toxičtí rodiče podle Suzan Forwardové

Toxičtí rodiče, to jsou podle Forwardové takoví rodiče, u kterých převažuje negativní postoj k dítěti, dítě soustavně ponižují, zneužívají a traumatizují. Takovýto rodič dítě většinu času kritizuje, vyjadřuje se o dítěti hanlivě, dítě je často trestáno a bito. Rodič je podle Forwardové často závislý buď na drogách, nebo na alkoholu, často je tedy psychicky nebo i tělesně nemocný, takže dítě je často nuceno společně s ním touto nemocí trádat.¹³¹

Děti těchto rodičů podle Forwardové často mívají pocit viny a nechají sebou rodiči manipulovat, dítě si myslí, že je za rodičovo štěstí odpovědné, i když ví, že se rodiči nikdy nezavděčí, takovéto dítě stále očekává zlepšení.¹³²

3.2.1.4. Negativní výchovné postoje

V této kapitole se budeme zabývat výchovnými styly nazvanými také jako negativní. Jako první tzv. negativní postoj uvádí Lovasová výchovu lhostejnou, kdy rodiče nemají na výchovu dítěte čas, upřednostňují raději jiné hodnoty. Děti takto vychovávané bývají často deprimované a většinou hledají citové zázemí mimo rodinu. Lovasová mluví také o tom, že

¹³¹ MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 2. vyd. Praha : SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1997, ISBN 80-85850-24-9, str. 136.

¹³² Tamtéž.

dítě nepociťující dostatek lásky rodičů zažívá pocity křivdy, ostatním lidem většinou nevěří a často se u těchto dětí objevují náznaky agrese.¹³³

Lovasová dále ve své knize uvádí sedm základních negativních výchovných postojů popsaných Matějčkem¹³⁴:

1. Výchova zavrhuje, ta se vyskytuje v rodinách, kde dítě vzbuzuje ve svých rodičích představu neúspěchu a prohry. V takovéto rodině je dítě často utlačováno, ponižováno a trestáno.
2. Výchova zanedbávající, ta se podle Matějčka většinou objevuje v rodinách s nízkým socioekonomickým postavením, také u rodičů s nízkým intelektem, pokud jsou rodiče emocionálně nezralí, nebo pokud bylo dítě nechtěné atd.
3. Úzkostná výchova je taková, kde se o dítě rodiče zvýšeně bojí, a proto ho příliš ochraňují, brání mu v různých pro ně nebezpečných činnostech a celkově ho omezují v jeho iniciativě. Dítě takto vychovávané buď protestuje kvůli takovému omezování, nebo se pasivně podřídí a stává se apatickým.
4. Perfekcionistická výchova je taková podle Matějčka, kdy je na dítě kladeno spoustu příliš velkých požadavků ze stran rodičů, dítě je tedy přetěžováno. Takovýto rodič má plno ambic, a pokud dispozice dítěte rodičovským požadavkům neodpovídají, odrazí se to na dítěti, které je stresováno a frustrováno z nemožnosti splnit očekávání rodičů.
5. Rozmazlující výchova – při této výchově se rodiče úplně podřizují přáním a náladám svého dítěte, dokonce mu posluhují. Tito rodiče většinou na dítěti až nezdravě citově lpí a tím mu brání v osamostatnění.
6. Protekční výchova je taková, kdy je dítěti připravována tzv. cestička, která by mu měla usnadnit dosažení cílů bez vlastního úsilí a bez nepříjemností. Rodiče svým dětem pomáhají ve všech situacích, i v těch, které by mělo zvládnout samo, za dítě často pracují, zařizují a vyřizují za něj vše. Takovýmto chováním rodiče staví dítě do sociálně nepříjemných situací a nedovolují mu vyspět, zvláště když po ostatních vyžadují mnoho ohledů a pro dítě mnoho úlev.¹³⁵

¹³³ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, str. 46.

¹³⁴ Tamtéž, str. 45-46.

¹³⁵ Tamtéž.

3.2.1.5. Rodičovství „s lepicí páskou“ podle Vicki Hoefle

Vicki Hoefle je profesionální pedagožka rodičů, která po letech studia a každodenní praxe vyvinula program Parenting On Track. Ve své knize „Výchova bez blbých keců“ nabízí vlastní interpretaci výzkumů dr. Alfreda Adlera a dr. Rudolfa Dreikurse.¹³⁶

Ve zmíněné knize píše, že: „Rodičovství „s lepicí páskou“ je nevměšující se přístup k rodičovství se zaměřením na rozvíjení a prohlubování vztahů mezi rodiči a dětmi, aniž by se někdo cítil jako rohožka nebo jako diktátor. Rodičovství s lepicí páskou se hodí k běhu na dlouhou trať.“¹³⁷ Její program je zaměřený na respektování dětí, naslouchání jim.

Hoefle popisuje ve své knize 3 typy matek. Jako první popisuje matku perfekcionistku, která všechno musí dělat tak, jak to ona sama vidí nejlépe, kdyby to neudělala ona, všechno by se zhroutilo. Je to matka, která má na všechno díář, nikde nesmí chybět, všechno má naplánované do detailu, dokonce i to, co bude celý týden vařit. Kuchyně je její svatyně, musí být vše na svém místě. Takováto matka sice ví, že by to dítě zvládlo také, že to za něj dělat nemusí, ale ona to dělat chce, protože má svou rutinu, věci udělané tak, jak si to sama naplánuje a jak to sama praktikuje už několik let.¹³⁸

Pro takovouto matku je podle Hoefle dítě něco jako vetřelec, který jí může nabourat její svět. Bud' tedy po dítěti požaduje, aby dělalo přesně to, co ona, nebo ať raději nedělá nic.¹³⁹

Vicki Hoefle popisuje děti těchto matek, které většinou nemají dostatek sebedůvěry, nejsou schopné zkoušet nové věci, nic riskovat, nerozvíjí svůj soubor priorit, stylů, rutin a řešení. Dítě si o sobě myslí, že nemá schopnost pro to, aby se správně rozhodlo, protože za něj raději vždy rozhodne matka.¹⁴⁰

V závěru o matkách perfekcionistkách Hoefle píše, že: „Matka, která dělá pro děti všechno, promění své dítě v malého dospělého, který si však nedokáže udělat nic sám.“¹⁴¹

Druhým typem matek, které Vicki Hoefle popisuje, jsou matky, které si myslí, že dítě je jejich vizitkou, proto jsou jejich děti pořád jako „ze škatulky“. Hodnota těchto žen jakožto matek je taková, která závisí v podstatě na tom, jak ji posuzují druzí a jak dobře její děti vystupují na veřejnosti.¹⁴² K takovému přístupu se Hoefle vyjadřuje a říká, že: „Vnější svět tu nebude za pětadvacet let, až se vaše dítě vrátí domů, aby vás navštívilo na prázdniny. Vztah

¹³⁶ HOEFLE, Vicki. *Výchova bez blbých keců*. Přeložila Eva Kadlecová. 1. vyd. Brno : CPress, 2013, ISBN 978-80-264-0325-8, str. 216-219.

¹³⁷ Tamtéž, str. 16.

¹³⁸ Tamtéž, str. 55-58.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž, str. 59.

má vždycky přednost, protože u slotu nakonec zůstanete jen vy a vaše rodina – a na ničem jiném nebude záležet.“¹⁴³

Děti takového typu matek také poté spíše dbají na to, co si o nich druzí myslí, jsou spíše majetkem rodičů a snaží se mnohdy ze svých vlastních dětí udělat něco, co nejsou.¹⁴⁴

No a v poslední řadě Hoefle zmiňuje matku, která se snaží o to, aby ji její dítě co nejvíce potřebovalo a nikdy ji neopustilo. Opět špatná verze výchovy, kdy se z dítěte stane člověk, který bude vystrašený z každého kroku bez asistence vlastní matky. Podle Hoefle je potřeba, aby si takovéto matky uvědomily, že když dítě spoutají do řetězů, neudělají pro něj nic dobrého.¹⁴⁵

Hoefle nabádá rodiče, aby se zamysleli nad tím a aby si uvědomili, že vychovávají příští generace vůdcích osobností, je důležité to, jak děti spatřují samy sebe a lidi okolo, protože to je ovlivní v tom, jakým druhem vůdců se stanou. Píše, že: „Když stráví dětství tím, že je někdo ovládá, kontroluje, opravuje a trestá, můžeme si jen těžko představit, že z nich vyrostou přemýšliví, laskaví, silní, kreativní a odvážní vůdci.“¹⁴⁶

Podle slov Lovasové bychom si v závěru pojednání o rodičovství měli uvědomit, že dokonalí rodiče neexistují. Lovasová říká, že usilování o dokonalost vede rodiče spíš k úzkosti než k vynikající výchově. Rodiče by se neměli tedy snažit o dokonalost, ale o to být „dobrým rodičem“, což podle Lovasové znamená, že by se rodiče měli snažit být tím správným vzorem pro své dítě, měli by na něj mít dostatek času a měli by se mu věnovat, mít o něj zájem, o jeho úspěchy, zájmy a kamarády, dítě by mělo pociťovat dostatek lásky a bezpečí. Rodiče by dítěti podle Lovasové měli pomáhat, ale také mu umožňovat samostatně se projevit a tuto jeho samostatnost by měli podporovat, měli by ho brát vážně, dítě je totiž podle Lovasové osobnost, nemělo by se podceňovat, spíše by se mělo upevňovat jeho sebevědomí.¹⁴⁷

¹⁴³ Tamtéž, str. 60.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 60-61.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 61-62.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 201.

¹⁴⁷ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 49.

Praktická část

4. Metodologie

Praktická část bude zaměřena na výzkum dvou rodin, ve kterém bude použita kvalitativní metoda. Nejprve budou vytyčeny cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky. Poté bude uvedena bližší charakteristika výzkumného vzorku a metody výzkumu. Další část práce bude zaměřena na rozebrání samostatných výzkumných otázek z pohledu obou zkoumaných rodin a jejich vyhodnocení. Na závěr praktické části bude diskuze o dosažených výsledcích, které budou porovnány s teorií.

4.1. Cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je zjistit, jak moc dítě ovlivní život v rodině, zda záleží na tom, jakou výchovu rodiče zvolí, jaké výchovné prostředky používají, zda je důležité, jak moc rodiče dávají najevo svou lásku dítěti, jaký zaujmou postoj, jakou roli hraje osobnost vychovatele a sourozenci v životě dítěte, zda má vliv na vývoj dítěte komunikace v rodině, ale také faktory jako vzdělání a zaměstnání rodičů. Práce bude zaměřena jak na postoj zkoumaného jedince, tak na názory rodičů k této problematice.

Výzkumné otázky

1. Jakou roli ve vývoji dítěte hraje postoj rodičů?
2. Jakou roli hraje osobnost vychovatele a proč?
3. Proč mohou být sourozenci výhodou?
4. Jaký vliv má vzdělání a zaměstnání rodičů na vývoj dítěte?
5. Jaký vliv má komunikace v rodině na dítě?
6. Jak a proč ovlivní vývoj dítěte praktikovaný výchovný styl v rodině?
7. Jaký vliv na dítě mají praktikované výchovné prostředky?

4.2. Charakteristika výzkumného vzorku

Pro tuto práci byly informace získány z výzkumu dvou rodin. Z důvodu častých osobních otázek a také kvůli tomu, aby během rozhovorů existovala vzájemná důvěra a otevřenost, byly zvoleny rodiny mnou dobře známé. Zkoumaní jedinci byli vybráni záměrně, z jedné

rodiny byla vybrána dívka, z druhé rodiny chlapec a to z důvodu pozorování vlivu rodiny na obě pohlaví. Rozhovory byly vedeny jak s rodiči, tak se zkoumanými jedinci zvlášť.

První zkoumaná rodina, v práci označovaná jako rodina A, je rodina úplná, která se skládá ze 4 členů. Matce je 44 let, jedná se o vyučenou švadlenu, která celý život pracuje jako lesní dělnice. Otci je také 44 let, jde o vyučeného mechanika, který má stálé zaměstnání jako opravář zemědělských strojů. Zkoumaným jedincem je zde dívka (dcera), které je 21 let, minulý rok úspěšně dostudovala středoškolské studium a nyní pracuje jako operátorka jedné firmy. V této rodině hraje také velkou roli bratr zkoumané dívky, kterému je 19 let a vyučil se zedníkem.

Druhá zkoumaná rodina, v práci označovaná jako rodina B, je také rodina úplná, která se skládá ze 3 členů. Matce je 41 let, minulý rok dostudovala vyšší odbornou školu, kterou studovala při stálém zaměstnání – pracuje jako zdravotní sestra v zubní ordinaci. Otci je 42 let a stále pracuje ve svém oboru sklenáře. Jejich jediný syn, který je dalším aktérem tohoto výzkumu, je 18 let starý a studuje 3. ročník na gymnáziu.

4.3. Metody výzkumu

V tomto výzkumu byla zvolena metoda polostrukturovaných rozhovorů, na základě kterých byly zjišťovány vztahy v rodině, výchovné styly, se kterými souvisí také výchovné požadavky a prostředky, dále byla zjišťována také komunikace v rodině. Rozhovory byly vedeny jak se zkoumanými jedinci, tak i s jejich rodiči. Ve výzkumu jsem čerpala také ze svých vlastních zkušeností, kdy jsem s oběma rodinami trávila spoustu času už od svého dětství. Dá se tedy říci, že byla použita také metoda zúčastněného pozorování, přičemž poznámky byly vedeny, až při začátku psaní této bakalářské práce, poté byly potřebné informace důkladně zapisovány a z rozhovorů byly pořizovány také nahrávky.

Z knih Tomáše Nováka – „Vztah matky a dcery“¹⁴⁸; „Vztah otce a syna“¹⁴⁹ – byly převzaty inspirace k vytvoření vlastního seznamu otázek pro polostrukturované rozhovory.

Během rozhovorů bylo po zkoumaných jedincích požadováno také nakreslení vlastní rodiny s případnými argumenty, ze kterých byly vyvozeny závěry.

Rodinám byla slíbená naprostá anonymita.

¹⁴⁸ NOVÁK, Tomáš. *Vztah matky a dcery*. 1. vyd. Praha : Grada, 2008, 135 s. ISBN 978-80-247-2076-0.

¹⁴⁹ NOVÁK, Tomáš. *Vztah otce a syna*. 1. vyd. Praha : Grada, 2008, 136 s. ISBN 978-80-247-2079-1.

4.4. Výzkumné šetření

Tato část bude zaměřena na výzkumné šetření vybraných rodin a to z pohledu předem daných výzkumných otázek.

4.4.1. Význam rodičovského postoje ve vývoji dítěte

Výzkumná otázka č. 1: Jakou roli ve vývoji dítěte hraje postoj rodičů?

Na tuto otázku jsem se snažila odpovědět jak z pohledu dotazovaných rodičů, kteří vlastně určitý postoj k dítěti zaujímají, tak z pohledu zkoumaných jedinců, na které má tento postoj dopad.

4.4.1.1. Rodina A

I když tato rodina žila podle mě v mírně zhoršených sociálních podmínkách, které byly způsobené nedostatkem financí, dostávalo se dětem mnoho lásky ze stran rodičů. Podle rodičů byla dívka chtěným dítětem, oba dva rodiče se na ni těšili, porod proběhl bez komplikací. V této rodině můžeme tedy mluvit o kladném postoji rodičů, kdy mezi dítětem a rodiči panuje silný vztah.

Dívka mluvila o tom, že se mohla na rodiče vždy spolehnout, nikdy si nemyslela, že by ji rodiče neměli rádi. Její tatínek jí prý už odmalička říkal, že doufá, že až bude velká ona, bude ona chodit za ním, aby ho objala. Rodičovskou lásku dívka pociťovala jak z činů rodičů, tak i z toho, že jí to rodiče říkali nahlas.

Dívka mi sdělila, že si nikdy nepřišla méněcenná. Rodiče mi řekli, že o ní většinou mluvili pěkně, nepomlouvali ji, nenadávali na ni, jen někdy, když si například chtěli postěžovat těm nejbližším, ale před vzdálenějšími příbuznými a cizími lidmi o ní mluvili vždy hezky, takže o sobě dívka získávala pozitivní představy.

Dívka si určitě nemyslí, že by byla nějakým hýčkaným dítětem, naopak, vyrůstala v prostředí, kde když se něco stalo, alespoň si to dítě zapamatovalo a poté už to nedělalo - podle ní rodiče věřili tomu, že chybami se člověk učí a podle toho také nechávali svým dětem volnost, to mi také rodiče potvrdili, mluvili o tom, že velkou roli také hrálo okolí bydliště, dívka totiž vyrůstala v rodinném domě v blízkosti skal, lesů a také koupaliště. Rodiče mi přiznali, že jim stačilo mít pouze přehled, kde a s kým jejich dítě je, ale co dělá, to už jim bylo v podstatě jedno.

Dívka tedy umí lézt po skalách, po stromech, výborně plave a ničeho se nebojí. Ona sama je za takovýto postoj rodičů ráda. Tvrdí, že se ke svým dětem chce také takto chovat, nevidí důvod, proč by je měla před vším ochraňovat a strachovat se o ně každou volnou chvíli.

4.4.1.2. Rodina B

V této rodině vyrůstal zkoumaný jedinec jako jedináček. Hned na začátku bych chtěla ale zdůraznit, že zkoumaný chlapec mi řekl, že jsou v jejich rodině děti dvě - on a jeho otec. Když jsem se snažila přijít na to, jak to chlapec myslel, zjistila jsem, že to vůbec není tak, že by jeho otec byl slaboduchý, je to tím, že jejich matka se k nim oběma chová, jako kdyby to byli malé děti. Rozkazuje jim, vše musí být po jejím.

Z tohoto menšího úvodu bychom tedy mohli vyvodit určité rodičovské postoje. Sám otec mluvil o tom, že má se synem kladný vztah, dává mu to najevo svým chováním, čehož si je chlapec vědom. Podle mě můžeme mluvit o pevnějším a silnějším vztahu díky tomu, že vytvořili jakousi alianci, kdy se navzájem brání před utlačováním manželkou/matkou.

Co se týče chlapcova vztahu s matkou, tak podle matky můžeme mluvit také o kladném vztahu, ale už ne o tak silném, který panuje mezi chlapcem a jeho otcem. Je zajímavé, že na rozdíl od otce - matka své city k chlapci projevuje nahlas, říká chlapci, že ho má ráda (podle chlapce je to ale většinou při výměně názorů, kdy matka chlapci říká, že to dělá jen kvůli tomu, že ho má ráda). Mezi matkou a synem panuje vztah jiný, chlapec také mluvil o tom, že od jeho puberty se mezi ním a matkou vytratil fyzický kontakt, říká, že matka se projevuje spíše až „alergicky“ na fyzický kontakt s ním (často i před příbuznými se na něj ohradila, aby se jí nedotýkal), tím si podle mě chlapce od sebe ještě více odehnala. Sám chlapec při rozhovoru potvrdil, že si s matkou nerozumí.

Podle chlapce by se dalo říci, že o něm jeho matka mluvila před příbuznými pozitivně, ale říká, že vždy se vyskytovalo v její řeči nějaké „ale“. Podle mě si matka je vědoma všech kladných vlastností syna, ale není s nimi spokojená, má vysoké nároky, chtěla by, aby to bylo ještě o něco lepší. Chlapec o sobě tedy podle mě získával rozporné představy. Mluvil totiž o tom, že jako dítě si nebyl jistý, zdali ho má matka ráda, když s ním pořád není spokojená. Dnes už to vidí tak, že ho má matka ráda, ale vždy musí být po jejím, stále je pro ni nezletilým, musí matce říkat, kam jde, s kým jde, kdy přijde. Je přesvědčený, že o něm jeho matka potřebuje mít stálý přehled. K tomuto se vyjádřila matka tak, že měla o dítě strach, mluvila o zodpovědnosti, kdy vlastně je ona tím, kdo ručí za své dítě.

4.4.1.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 1

Podle toho, jaký postoj rodiče k dítěti zaujmou, zaujme dítě určitý postoj k sobě samému a k ostatním. Postoj rodičů tedy hraje velice důležitou roli ve vývoji jedince, ale i ve vývoji celého rodinného klimatu. Jestliže je postoj rodičů k dítěti kladný, dítě pocítuje lásku a je přijímáno takové, jaké doopravdy je, odrazí se to i v celkové rodinné atmosféře, kde mezi

členy panuje vzájemná důvěra, pevné a silné vztahy, což má na vyrůstajícího jedince velice podstatný vliv. Ale pokud dítě vyrůstá v rodině, kde z postoje rodičů cítí něco negativního, zaujme jedinec postoj také negativní a to zvláště ke svým rodičům. V tomto případě dochází k narušení vztahů v rodině, kde se členové od sebe postupně oddalují, málo si rozumí, není zde důvěra a pevný vztah.

4.4.2. Role osobnosti vychovatele ve vývoji dítěte

Výzkumná otázka č. 2: Jakou roli hraje osobnost vychovatele a proč?

Tuto otázku jsem opět zkoumala z obou pohledů, jak z pohledu zkoumaného jedince, tak z pohledu rodičů, u kterých jsem zároveň zjišťovala příčiny toho, jakými osobnostmi jsou.

4.4.2.1. Rodina A

V teoretické části uvádím Matějčka, který říká, že je všeobecně známo, že k pochopení osobnosti vychovatele je potřeba znát a porozumět celé jeho životní historii.¹⁵⁰ Spousta vychovatelů totiž čerpá ze svého dětství – jinak tomu není ani v tomto zkoumaném případě.

Otec jako dítě vyrůstal v rodině, kde byl jeho otec silným alkoholikem a jeho matka byla otcem párkrát napadena. I přes takovouto zkušenost mluvil o tom, že měl jako chlapec se svým otcem kladný a velice silný vztah, měl ho rád, identifikoval se s ním, považoval ho za svůj vzor, to se podle mě také projevilo v tom, že začal stejně jako jeho otec pít. V očích jeho dcery je i přesto respektován, říká, že se s otcovým pitím uměla úplně smířit, otce nijak nezavrhl, ale naopak, je pro ni tím, kdo ji naučil soběstačnosti, odpovědnosti, skromnosti.

Z mého pohledu zde hraje důležitou roli osobnost matky, která vyrůstala také v rodině, kde si otec rád vypil více než jednu skleničku, ale nemůže o něm říci, že by se jednalo o alkoholika, viděla v něm velice zodpovědného muže, který se vždy o vše postaral. Matka o své rodině mluví jako o rodině láskyplné, kde se měli a dodnes mají rodiče stále rádi a vydrželi společně přes všechny krizové situace, proto také nevidí řešení rodinných či manželských krizí v rozvodu, nikdy by ji nenapadlo, že by se měla s mužem dát rozvést, vždy se všechno v rodině řešilo jinak, říká, že by spolu dva lidé, kteří se pro to dobrovolně rozhodli, měli zůstat, měli by být navzájem tolerantní (protože její matka tolerantní vždy byla), měli by se domlouvat a dělat vzájemné ústupky.

Mnou zkoumaná dívka tedy vidí ve své matce silnou osobnost, vidí v ní svůj vzor, mluvila o tom, že důležité pro ni bylo právě to, že matka nikdy neřešila otcovo pití například scénami,

¹⁵⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 39.

nebo nadáváním, křikem, pláčem, ba naopak, smála se, dělala si legraci, společně s otcem měla dobrou náladu, proto ona neviděla otcovo pití jako něco negativního.

Otec se k tomuto tématu vyjádřil tak, že si nemyslí, že by si z něj jeho děti měly ve všem brát příklad a mít ho za vzor, ale obává se, že zvláště jeho syn se s ním hodně identifikoval a hodně se mu podobá (použil i slovo „bohužel“), i když těsnější a silnější vztah má syn s matkou, což také do jisté míry odpovídá v teoretické části zmíněnému výzkumu L. Kmoškové¹⁵¹.

V souvislosti s otcem zmínila zkoumaná dívka také svého partnera, který jí prý v hodně věcech připomíná jejího otce – jak vzhledově, tak svou pracovitostí a podobnými zálibami.

V rozhovoru jsme se dostali také společně k tématu kouření cigaret. Otec je totiž silným kuřákem a jeho obě děti (ať už mnou zkoumaná dívka, tak i její bratr) také kouří. Jako důvod svého zlovyku dívka uvedla, že to byla spíše parta, ve které se pohybovala, kdo ji naučil kouřit. Sama nedává velký důraz tomu, že její otec také kouří, myslí si, že by kouřila, i kdyby byl otec nekuřák. S tímto názorem nesouhlasila matka, která si myslí, že kdyby otec nekouřil, tak by dcera možná také nekouřila.

4.4.2.2. Rodina B

Opět se nejprve zaměříme na rodinný původ vychovatele, tentokrát v rodině B.

Otec vyrůstal v rodině, která se v jeho devíti letech rozpadla, jeho otec (chlapcův dědeček) od rodiny odešel. Jeho matka (chlapcova babička) se tedy s ním a jeho dvěma sourozenci odstěhovala k jejím vlastním rodičům (chlapcovým praprarodičům), kde se mužským vzorem pro něj stal jeho děda (chlapcův praděda), který tak nahradil ztrátu otce (chlapcova dědečka), který často svou manželku fyzicky napadal, což se také odrazilo ve vývoji jedince (zkoumaného otce z rodiny B), kdy se už jako malý zapřísáhl, že nikdy svou ženu neuhodí.

Matka z této zkoumané rodiny B vyrůstala od narození bez otce, byla tedy vychovávána pouze svou matkou (chlapcovou babičkou). Podle mě se na ní absence otce v průběhu času projevila, ve své vlastní rodině má problémy s komunikací jak se svým vlastním manželem, tak se svým synem. Má potřebu pořád všem poroučet. Podle syna je její zásadní charakteristikou vztahovačnost, podle něj si jeho matka myslí, že skoro každý proti ní něco má, myslí si to i o něm, často mu říká, že ji určitě nemá rád. Z mého pohledu je to také určitě důsledkem toho, že vyrůstala bez otce, kdy si jako dítě mohla vsugerovat, že se o ni nikdy otec nezajímal, tedy ji neměl rád a bojí se, aby ji neopustil i její manžel a syn.

¹⁵¹ LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. *PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1983-5, s. 153.

Výchova se na ní podle mě odrazila viditelně, stejně jako její matka je i ona přehnaně starostlivá, má potřebu do všeho zasahovat, o všem vědět. Chlapec mluvil o tom, že ho pouštěla pouze na přesně stanovený čas ven, ale také na přesně stanovené místo (většinou školní hřiště), ze kterého se nesměl vzdálit, i když bydleli na vesnici a nebylo velkou pravděpodobností, že by se mu něco stalo, i kdyby se z hřiště vzdálil.

Chlapec mi sdělil, že svou matku spíše nepovažuje za svůj vzor (to se shoduje i s názorem matky, která mi potvrdila, že si nemyslí, že je pro chlapce vzor), neshoduje se s ní v názorech. Nelíbí se mu její chování k otci, kterého často vyslýchá, vydírá ho, křičí na něj. To se také podle mě odrazilo v jeho postoji k ženám, kdy si nedokáže najít partnerku, protože v ní často vidí svou matku, podle mě si myslí, že ho bude stejně stíhat a vyslýchat. Podle mě si chlapec velice zakládá na své svobodě, tím se proti matce a ostatním ženám vyhrazuje.

Chlapec mi přiznal, že bývá často z chování matky nervózní, cítí se být často z její strany napadený. Většinou za svou matkou s prosbou o radu nechodí, protože ví, že to často nadělá více potíží než užitku. Svou matku považuje za velkého kritika.

O mnoho lepší vztah má se svým otcem, jak už bylo výše řečeno. Podle mě je to dáno tím, že s otcem se identifikoval, považuje ho za svůj vzor. Chlapec mluvil o tom, že stejně tak jako jeho otec dělá vše pořádně, tak i on nic nenechává rozdělané a nedořešené. Mluvil o tom, že ho otec ve všem podporuje, když se chlapec rozhodl, že bude vyrábět nože, otec mu na to vše potřebné nakoupil. Chlapec mi řekl, že otci důvěřuje.

4.4.2.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 2

Role osobnosti vychovatele je ve vývoji jedince důležitá, protože formuje jeho vlastní osobnost. Často jsou děti takovými osobnostmi, jakými jsou jejich rodiče. Pokud je totiž rodič silnou, vyrovnanou a sebejistou osobností, je často takové i dítě.

Je velice důležité, aby dítě mělo v rodině vzor alespoň v jednom ze svých rodičů, pokud je totiž jeden z rodičů nevyrovnanou, málo sebejistou osobností, ještě to nemusí znamenat, že takové bude i jeho dítě, často je dítě podobné rodiči, se kterým se identifikuje.

Chování rodičů a jejich osobnost ovlivní dítě do jeho budoucího života, je totiž časté, že si dítě buď hledá partnera, který je podobný jeho rodičům (ať už vědomě, nebo nevědomě), takovýto model výběru partnera nazývá Freud analytický¹⁵², nebo naopak si hledá partnera, který by se jeho rodičům neměl podobat vůbec, tento druhý případ je o to složitější, protože jedinec už v sobě má určitý nedůvěřivý postoj a je těžké tuto nedůvěru překonat.

¹⁵² LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 25.

4.4.3. Důvody sourozenecké výhody

Výzkumná otázka č. 3: Proč mohou být sourozenci výhodou?

Na slovní spojení sourozenecká výhoda můžeme narazit ve výše zpracované teoretické části, kdy zmiňuji Lovasovou, která mluví o tom, že sourozenci se navzájem ovlivňují a trénují se na různé způsoby sociálního chování¹⁵³. Zda je tomu opravdu tak, jsem zjišťovala i u svých vybraných rodin, kde vlastně v rodině A zkoumaná dívka má o více jak rok mladšího bratra a v rodině B je právě zkoumaný jedinec jedináčkem. Na názor jsem se ptala jak rodičů, tak zkoumaných jedinců.

4.4.3.1. Rodina A

V této rodině jsou sourozenci – starší dívka a o více jak rok mladší chlapec. Oba ze sourozenců popisují svůj vztah kladně, už jako malí se měli velmi rádi a takovýto vztah jim vydržel doposud. Kladný vztah dívka zdůvodňuje tím, že v jejím okolí se měli všichni rádi, neměla důvod nemít ráda svého bratra, mít k němu nějaké záporné postoje. Tvrdila, že se vždy ve všem podporovali, odmala si společně hrávali, jelikož bydleli v rodinném domě, často si hráli sami na dvoře, nebo za domem v lese. Tento jejich kladný vztah mi potvrdili i jejich rodiče.

Dívka mi řekla, že je velice ráda, že bratra má, nedovede si představit, že by vyrůstala sama. Z pohledu starší sestry měla vždy ochránářské sklony, bratra všude bránila, ale stejně jako její rodiče neměla potřebu ho napomínat a nějak ho v něčem omezovat – neměla o něj nějaký větší strach.

Mluvila také o tom, že se často s bratrem prali, ale jen ze srandy, ovšem často to také skončilo opravdovou bitkou, která vyústila zraněním, někdy opravdu ošklivým a vážným, kdy se například dívka kvůli provokaci bratrem za ním rozběhla, ten před ní zavřel prosklené dveře a dívka jimi proletěla.

Důležitým podle ní pro ni nebyl pouze vztah s bratrem, ale celkový rodinný okruh příbuzných, kdy se často stýkali se svými bratranci a sestřenicemi. Říká, že díky těmto rodinným vztahům byla často v kontaktu se svými buď vrstevníky, nebo dětmi odlišného věku, což jí dalo hodně zkušeností do budoucího života, kdy se naučila o ty mladší pečovat a s těmi staršími soupeřila, chtěla se jim rovnat.

Dívka mluvila o tom, že velice ráda vzpomíná na to, jak pro ně rodiče pořádali různé akce typu stanování v lese, hra na indiány, stezky odvahy, výlety – kdy trávili čas společně s celou

¹⁵³ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 67.

rodinou (viz Říčan a jeho rodina v širším smyslu¹⁵⁴). O těchto akcích hovořili také rodiče, kteří mi potvrdili, že také pro ně to byl velice příjemně prožitý čas se svými dětmi a rodinou.

4.4.3.2. Rodina B

V této rodině je zkoumaný jedinec jedináčkem. Z mého pohledu je důvod ten, že si rodiče spoustu času nerozuměli a s výchovou svého jediného syna měli problémy.

Sami rodiče souhlasí s tvrzením, že jsou sourozenci výhodou, zpětně litují toho, že jejich syn neměl sourozence, vidí výhodu v tom, že si společně mohli hrát, všechna pozornost by nebyla zaměřena pouze na jednoho syna.

Chlapec také přiznává, že by byl rád, kdyby měl sourozence, mohl by s ním sdílet své záliby, mohl by mu říct to, co svým rodičům nemůže a zároveň ani nechce. Na otázku, jestli si myslí, že ho rodiče rozmazlovali, když byl jediný, tak se zasmál a řekl, že vůbec, spíše naopak, měl méně hraček než ostatní děti, protože když jsou dva, tak hračku dostane každý a půjčují si je, on vždy dostal jen jednu věc. Znevýhodněný byl i tím, že se narodil přesně 24. 12., takže dárky dostával jen jednou ročně.

Myslí si, že s tím, že je jedináček, souvisí i neustálá kontrola, pozornost totiž byla zaměřena jen na něj, kdyby měl sourozence, třeba by ta kontrola nebyla tolik přísná (s tím souhlasí i jeho rodiče).

Na komunikaci s ostatními se to nijak podle něj neprojevalo, rozumí si s každým, s klukem i s holkou, se staršími i s mladšími. Samozřejmě velkou roli v jeho vývoji hráli podle mě kamarádi, se kterými trávil spoustu času, ale dnes, když je starší, tráví spíše čas sám v lese, takže je i zvyklý na to být sám a trávit čas sám se sebou.

4.4.3.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 3

Z toho, co jsem zjistila u mnou zkoumaných rodin, mohu vyvodit, že sourozenci jsou jednoznačně výhodou. Důvodem je strávený společný čas, kdy si společně mohou hrát a nepotřebují k tomu stálou přítomnost rodičů, což se objevuje zvláště u jedináčků, kteří tím, že nemají svého „partáka“, vyžadují si pozornost rodičů, kteří na ně leckdy nemají čas.

Myslím si, že nehraje velkou roli, zda má dítě sourozence, aby snadno navázalo kontakty a umělo s ostatními komunikovat, v tomto případě dítěti postačí kamarádi, kteří mu v tomto případě sourozence nahradí.

Z výše zmíněného můžeme také vyvodit, že jedináčci nemusí být rozmazlení, ba naopak, v dnešním hektickém světě, kdy mají rodiče na dítě minimum času, se musí dítě naučit

¹⁵⁴ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 61-62.

samostatnosti, pokud je tedy jedináčkem, musí si umět hrát samo, zabavit se samo. V tomto případě to mnohdy může být i výhoda, kdy se naučí soběstačnosti.

4.4.4. Vliv vzdělání a zaměstnání rodičů na vývoj dítěte

Výzkumná otázka č. 4: Jaký vliv má vzdělání a zaměstnání rodičů na vývoj dítěte?

Začala bych nejprve vzděláním rodičů, na které by vlastně mělo navazovat zaměstnání rodičů. Při rozhovorech s rodiči jsem si zaznamenala, co vystudovali, jaký měli prospěch, kde pracují a jaký si myslí, že to má dopad na jejich děti. Zkoumaných jedinců jsem se také ptala na dosažené vzdělání, co by chtěli v budoucnu dělat, jaké mají cíle.

4.4.4.1. Rodina A

V této rodině mají oba rodiče výuční list, matka je vyučenou tkadlenou a otec vyučeným mechanikem. Matka tento svůj vystudovaný obor nikdy v zaměstnání nevyužila, pouze v soukromí, kdy si sama pro sebe něco vyrábí. Otec se svému vystudovanému oboru věnuje i nadále, je zaměstnán jako opravář zemědělských strojů, kdy mi zdůrazňoval, že to není v dnešní době jen tak, že si stále musí doplňovat své znalosti, protože s dobou jde technika dopředu.

Jak jsme se dozvěděli v teoretické části, většina dětí své rodiče ve vzdělání následuje, málokdy se stává, že mají děti vzdělání vyšší než jejich rodiče. Zde ale je právě případ, kdy mnou zkoumaná dívka dostudovala střední odbornou školu s maturitou, takže je ve vzdělání o stupínek výš než její rodiče. Avšak je pravda, že její bratr je také „pouhým“ vyučeným zedníkem bez maturity. Musím také upozornit na to, že zkoumaná dívka patřila na základní škole mezi ty slabší (s horším průměrem) a na střední škole dokonce opakovala celý jeden ročník.

Dnes je dívka ráda, že si našla práci, i když práce operátorky vůbec nijak nesouvisí s její vystudovanou školou. Rodiče dívky se mi svěřili, že jí dokonce nabídli, aby si podala přihlášku na vysokou školu, že by ji v tom podpořili, sami si myslí, že dívka má vlohy pro vysokoškolské vzdělání. Z mého pozorování jsem ale vyvodila závěr jiný, dívka se totiž neumí učit a ani k tomu nemá potřebný cit, sama se zdokonalovat nechce, už jen co mohu říct o dívčinych znalostech z českého jazyka, spousta pravopisných chyb, měla často problémy přečíst větu v mnou předloženém textu.

Dívka mi také řekla, že se s ní rodiče nikdy neučili, spíše jen babička s nimi procvičovala čtení. Sami rodiče mi řekli, že známky ani úkoly dětem nekontrolovali, stačilo jim, že dětem řekli, že se učí pro sebe, záleží jen na nich, jak vysoko se dostanou. Zvláštní podle mě je, že

děti i za špatné vysvědčení (samozřejmě ne se známkou nedostatečnou) rodiče chválili, děti dostávaly dárky – většinou finanční obnos.

Vliv zaměstnanosti rodičů jsem zkoumala z pohledu času stráveného s dětmi. V této rodině více času trávil v práci otec, odjížděl ráno a vracel se navečer, kdežto matka sice do práce také chodila, ale většinou než děti přišly ze školy, byla doma. Děti tedy nebyvaly samy doma, stávalo se to jen výjimečně, když taková chvíle měla přijít, chodily děti k babičce.

Díky zaměstnání matky, která pracuje jako lesní dělnice, mohly děti její pracovní dobu trávit s ní, pomáhaly jí, často to braly jako svou brigádu, kdy jim poté maminka dala nějakou odměnu – většinou finanční – aby si mohly něco koupit. Dívka tedy umí pracovat, není líná, často matce pomáhala i v domácnosti. Díky tomu, že rodina bydlí na vesnici v rodinném domě, umí se dívka starat o drůbež, chovat králíky, stahovat je z kůže, často pomáhala i při zabíjačkách.

4.4.4.2. Rodina B

V této rodině je to rozdílné, otec je vyučeným sklenářem a matka minulý rok úspěšně dokončila vyšší odbornou školu. Otec se svému vyučenému oboru věnoval hned po skončení školy, kdy si otevřel své vlastní sklenářství, které bohužel po nějaké době musel zavřít, dnes již ale pracuje opět ve sklenářství, které ovšem nepatří jemu, je zde jako zaměstnanec.

Matka je více ambiciózní, nespokojila se pouze s maturitou a po několika letech pauzy se vrátila do školy a vystudovala vyšší odbornou školu. Vyšší odbornou školu studovala dálkově, zároveň byla totiž zaměstnaná jako zdravotní sestra v zubní ordinaci.

Oba rodiče mi sdělili, že do práce dojíždějí, ale vždy to tak prý nebylo, když byl chlapec malý, oba pracovali v místě bydliště. Avšak i když pracovali v místě bydliště, nevraceli se domů dříve než jejich syn, takže syn po škole navštěvoval družinu a poté chodil k babičce, kde čekal, než se rodiče vrátí z práce.

Jelikož je tedy matka natolik ambiciózní, ve škole měla vždy výborný prospěch, patřila k těm nejlepším žákům, tak to samé očekává od svého syna. Chlapec mi řekl, že po něm požaduje matka výborný prospěch ve škole, kontroluje mu domácí úkoly, se školou se mu snaží pomáhat.

Jelikož ona sama podle chlapce nikdy neměla takové možnosti, které má dnes on, přihlásila ho do několika kroužků, do kterých sama jako malá chodit nemohla. Chlapec tedy umí hrát na flétnu, kytaru, klarinet, chodil do pěveckého sboru a hudební nauky. Podle mě by se to mohlo zdát pro dítě frustrující, ale nebylo, štěstím je, že chlapec je inteligentní, ve škole

neměl nikdy problém se známkami, hudební sluch také má, dokonce si s kamarádem založili kapelu, která ale neměla dlouhého trvání.

Co se týče otce, nikdy prý nějak proti požadavkům jeho manželky na syna neprotestoval, on sám tvrdí, že syna ve všem podporoval, u něj to ale spíše bylo tak, že pomáhal synovi s tím, s čím chtěl syn sám pomoci, nikdy mu nic nevnucoval. Když byl chlapec menší, učil ho jezdit na lyžích, dnes, když je starší, chodí se synem hrát volejbal.

Co se týče chlapcova vzdělání, ukončil s vyznamenáním základní školu, dnes studuje na gymnáziu, kde je již třetím rokem. Gymnázium si nevybral sám, bylo to na doporučení rodičů, kteří si představují, že jejich syn půjde jednou i na vysokou školu.

4.4.4.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 4

Tyto dva faktory (vzdělání a zaměstnání) hrají ve vývoji jedince podle mě podstatnou roli. Pokud totiž rodič má vystudované střední odborné učiliště, neklade na dítě takové požadavky jako rodič, který má vystudovanou nejméně střední školu s maturitou. Podle mě je to dané tím, že člověk, který vystudoval učiliště a našel si pro něj dostatečně placenou práci, nepovažuje vystudování školy s maturitou za tolik podstatné. Tím pádem takovýto rodič neklade na dítě vysoké požadavky.

Avšak rodič, který má vystudovanou minimálně střední školu s maturitou, se nespokojí s tím, že by jeho dítě mělo mít nižší vzdělání, takovýto rodič je přesvědčený, že dítě má dostatečné vlohy na to, aby vystudovalo školu stejně tak, jako on. Takovýto rodič má strach, aby jeho dítě našlo v budoucnu uplatnění.

Když bych to měla shrnout, tak podle mě tím nejpodstatnějším jsou požadavky kladené na dítě. Pokud dítě totiž samo nemá dostatek iniciativy, spokojí se i s kde čím, je potřeba, aby rodiče dítě směřovali, kladli na něj přiměřené nároky, dítě si totiž samo ještě nedokáže uvědomit, co je pro něj důležité, pokud vidí, že tatínkovi a mamince stačí, že domů nosí trojky a čtyřky, nebude se snažit domů nosit jedničky, i kdyby na to měl.

4.4.5. Komunikace v rodině a její vliv na dítě

Výzkumná otázka č. 5: Jaký vliv má komunikace v rodině na dítě?

Komunikace v rodině je velice důležitá. U vybraných rodin jsem zjišťovala, zda šlo o jednostrannou či oboustrannou komunikaci, zda rodiče řešili vše před dětmi, jestli hledali společná řešení situací, jestli děti věděly, že svým rodičům mohou říct všechno apod.

4.4.5.1. Rodina A

V této rodině jsem vyzorovala komunikaci oboustrannou, rodiče se s dětmi na všem domlouvali, všechno společně plánovali. Matka mi sdělila, že děti spíše prosila, než aby jim přikazovala, stejně tak to bylo podle ní i s dětmi, když něco chtěly, tak si o to dokázaly říct, dokázaly poprosit.

Díky tomu, že společně rodina trávila spoustu času – dívka mluvila o tom, že často bývali společně v obýváku, jedli společně u stolu, tak měli spoustu šancí si společně povykládat, co za ten den dělali, co se komu povedlo, co kdo provedl. Děti znaly názory rodičů, často se s nimi v názorech ztotožňovaly. Rodiče mi také řekli, že pokud nastal v rodině jakýkoli problém, hned se řešil – většinou i společně s dětmi, děti často u jejich rozhovoru nechyběly, nebyly odháněny, aby šly do svých pokojů.

Rodiče také mluvili o tom, že názory dětí tolerovaly, braly je vážně, pokud si myslely, že jejich děti nemají pravdu, neztrapňovali je, snažili se jim vysvětlit, v čem se mýlí, diskutovali o tom.

Dívka mi řekla, že pokud rodiče došli k názoru, že je děti potřeba v něčem poučit, zavolali si je ke stolu a společně jim určitou problematiku vysvětlili - takto například poučili své děti o pohlavních chorobách, o různých antikoncepcích, že je potřeba chránit se. To mi potvrdili rodiče, kteří mi řekli, že takto s dětmi probírali i finanční záležitosti, ne jen, že jim určili kapesné, ale také děti poučili, jak s penězi hospodařit, že jsou to sice jejich peníze, ale že si budou muset našetřit na něco, co chtějí a ne je hned za něco utratit. Teď, když jsou děti starší, poučili je, aby si nebraly žádné půjčky, že oni si také nikdy žádnou půjčku nevzali, podle nich je lepší si na něco našetřit.

Zkoumaná dívka mi řekla, že nikdy neměla strach svým rodičům něco říct, pokud ji něco trápilo, svěřila se jim, oni ji neodbyli, promluvili si s ní o tom. Podle mě mezi nimi panuje stálá důvěra. Horší to bylo podle slov rodičů s mladším synem, který i přesto, že věděl, že svým rodičům může cokoli říct, často lhal – rodiče sami nevědí, proč měl chlapec potřebu lhát, možná to bylo podle rodičů tím, že měl natolik velký respekt ze svého otce, že raději neříkal pravdu, ale zde rodiče zdůraznili, že neměl důvod mít z otce strach, nikdy své děti nebil.

Dívka mi také potvrdila, že díky tomu, že byla často v kontaktu se všemi členy rodiny různého věku, nemá problém s kýmkoli komunikovat – s dětmi, s dospělými i s tou nejstarší generací.

4.4.5.2. Rodina B

I když rodiče o komunikaci ve své rodině mluví jako o oboustranné, z pohledu chlapce jde o komunikaci jednostrannou. Chlapec to vidí spíše tak, že i když se matka tváří, že jí chlapcovy názory zajímají, vždy si prosadí svou. Chlapci většinou prý skáče do řeči, opravuje ho. Podle mě jde v této rodině spíše o to, že si členové navzájem nerozumí, tudíž spolu nedovedou společně komunikovat.

Chlapec třeba mluvil o tom, že nadhodil nějaké téma, které ho zrovna zajímalo, nemyslel tím nic špatného, ale po pár větách se rozhovor vymanil kontrole a nastala zbytečná hádka. Sám byl z takovýchto zkušeností častokrát vyveden z míry, proto se raději rozhovorům začal vyhýbat, mluvil s matkou, jen když musel, nebo když měl zrovna dobrou náladu.

Podle chlapce rodina v domácnosti společně moc času netrávila, rodiče spolu byli buď v obýváku, nebo v kuchyni, ale on byl nejradši zavřený ve svém pokoji. Toto stranění se rodičům vzniklo podle něj i kvůli častým rodičovským hádkám, kdy matka na otce často křičela. Jak už bylo řečeno, často se k němu chovala jako ke svému synovi. To, kvůli čemu se rodiče hádali, většinou chlapec neslyšel, rodiče mi potvrdili, že před ním jejich problémy neřešili, když potřebovali řešit něco závažnějšího, poslali syna do pokoje.

Matka se mi snažila vysvětlit, že se snaží se synem diskutovat, že ona sama chce, aby jí chlapec řekl svůj vlastní názor, ale podle ní je chlapec ten, který se nevyjádří.

Co se týče jakéhosi poučování a rad do života, nepraktikovali v této rodině to samé, co v rodině A, že by si s chlapcem sedli ke stolu a začali mu něco vysvětlovat, spíše to z pohledu chlapce i rodičů bylo vždy nahodilé, pokud se zrovna naskytla nějaká příležitost.

Otec mi svěřil, že až v průběhu chlapcova růstu pochopil, že chlapec s ním bude komunikovat, jen když sám bude chtít. Otec tomu tedy podle mě dává volný průběh, zatímco matka se chlapce často vyptává, co se stalo ve škole, kde byl a co dělal a na to syn často odpovídá znechuceně.

4.4.5.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 5

Komunikovat je potřeba, jakmile se vytratí komunikace, vytratí se postupně i dobré vztahy. Spontánní, častá a hlavně nenucená komunikace je znakem dobrých vztahů v rodině.

S komunikací úzce souvisí i společně trávený čas, pokud je rodina, kde děti po příchodu ze školy sotva rodiče pozdraví a zalezou do svých pokojíků, je něco špatně.

Děti by samy měly chtít rodičům své zážitky z celého dne povyprávět a věřím tomu, že často děti chtějí, ale záleží to hlavně na rodičích, pokud děti pořádně nevyslechnou a odbudou je, příště už se jim dítě svěřovat nebude chtít.

Je důležité společně komunikovat a to oboustranně, rodiče by také svým dětem měli říkat, co se jim stalo, co je trápí, co je potěšilo, rozesmálo, jaká je doma finanční situace, co je zítra v plánu na oběd, jsou to drobnosti, ale jsou velice podstatné k udržení kladného a silného rodinného vztahu.

4.4.6. Vliv výchovného stylu na vývoj dítěte

Výzkumná otázka č. 6: Jak a proč ovlivní vývoj dítěte praktikovaný výchovný styl v rodině?

Na tuto otázku jsem se snažila odpovědět pomocí zjištění praktikovaného výchovného stylu u zkoumaných rodin, snažila jsem se o rozebrání prvků, které z mého pohledu ovlivnily a nadále ovlivňují vývoj zkoumaných jedinců.

4.4.6.1. Rodina A

I přesto, že tato rodina patřila k rodinám s nižší sociokulturní úrovní, můžeme hovořit o tom, že se dívka vyvíjela zcela bezproblémově. Hlavním důvodem podle mě byly kladné emoční vztahy v rodině, mohli bychom dokonce mluvit až o extrémně kladném vztahu. Tento kladný vztah mohl být důsledkem výchovy obou rodičů, kdy matka i otec zkoumané dívky byli vychováváni v rodinách s kladným emočním vztahem.

Díky tomu, že oba rodiče vyrůstali v rodinách úplných, kde si matka s otcem dávali veřejně najevo svou náklonnost, kde panovala přátelská atmosféra, zdůrazňovali rodiče zkoumané dívky toleranci, komunikaci a projevování citů. To se tedy odrazilo na vývoji dívky, která se podle rodičů projevuje optimismem, umí dát najevo své city, umí upřímně říct, co si doopravdy myslí (s těmito vlastnostmi dívka souhlasí).

Dalším důležitým faktorem ve výchově je míra řízenosti. Jelikož rodiče zkoumané dívky byli vychováváni takovou řízeností, kterou můžeme považovat za střední (a tím se myslí pouze dodržování hodin a plnění úkolů kolem hospodářství), odrazilo se to i v jejich praktikovaném stylu výchovy, kdy podle mě praktikují řízení slabé, které se projevuje nedostatkem požadavků, dívka totiž mluvila o tom, že pokud rodiče nějaký požadavek vyslovili, nekontrolovali jeho vyplnění. Co se týče školy a domácích úkolů, tak podle dívky rodiče na ni a bratra „netlačili“, dokonce podle ní byli šťastní, když procházela se čtyřkami („hlavně, že prošla“). Stejně tak se to projevovalo na kroužcích, rodiče dívku prý nikdy do žádného kroužku nepřihlásili bez jejího svolení, sama dívka musela rodičům říkat, že by chtěla do nějakého kroužku chodit, rodiče jí to podle jejích slov sami nenavrhli.

Tím, že oba rodiče vyrůstali ve vícečlenných rodinách - oba se dvěma sourozenci, nedovedli si podle jejích slov představit, že by jejich dítě bylo jedináčkem.

Dívka svou rodinu charakterizovala takto: „Jsme v pohodě celkem, je s náma sranda, jsme v klidu, jsme celkem slušně vychovaní.“ Praktikovaný výchovný styl rodičů se jí líbí, nic by na tom, jak byla vychovávána, nezměnila. Líbilo se jí to, že měli s bratrem dost velkou volnost, mohli si dělat, co chtěli, pouze rodičům sdělovali, kde budou a s kým budou.

Dívka ve své výchově považuje za důležité i to, že měli s bratrem vždy nějaké domácí zvíře, sama si vzpomněla na psy, kočky, rybičky, želvu a křečky.

Kdybych tedy měla charakterizovat praktikovaný výchovný styl podle rozdělení Lewina, řekla bych, že se jedná o liberální výchovu s prvky demokratické výchovy. Co se týče zařazení do modelu devíti polí, vychází nám u této rodiny jednoznačně kamarádský vztah s dobrovolným dodržováním norem, to se také odráží v rozdělení stylů výchovy podle Králové, kde by se tito rodiče právem mohli nazývat rodiči „partnery“ (viz Příloha E a F).

Po dívce, stejně jako po chlapci z rodiny B, jsem chtěla, aby mi nakreslila svou rodinu a následně mi obrázek zdůvodnila. Z obrázku (viz Příloha C) můžeme také určité prvky vysledovat – je zde vidět kladný vztah mezi matkou a otcem, kteří jsou zobrazeni „ruku v ruce“, dívka se nakreslila vedle otce, čímž dává najevo svůj blízký vztah k otci, stejně tak svého bratra nakreslila vedle matky, protože podle ní k ní měl rozhodně bližší vztah než k otci. Důležitou roli zde také hraje nakreslený pes, který je podle dívky neodmyslitelnou součástí rodiny a také prostředí, kdy dívka podle jejích slov vzpomíná nejraději na společné chvíle v lese, kde jako rodina trávili spoustu času.

4.4.6.2. Rodina B

I když v této rodině panovaly časté neshody, můžeme mluvit o rodině s kladným emočním vztahem, rodiče mi řekli, že i přes všechny hádky mají svého syna rádi a udělali by pro něj cokoli. Kladné emoční vztahy panovaly i v jejich vlastních rodinách.

I přesto, že otec ve své rodině vyrůstal bez svého vlastního otce (chlapcova dědečka), měl za svůj mužský vzor svého dědu (chlapcova pradědečka), kterého měl velice rád, stejně tak, jako měl on rád jeho. Stejně tak matka vyrůstala bez svého otce (chlapcova dědečka), který ale nahrazen nikým jiným nebyl. Matka tedy mívá často problémy v komunikaci s jedinci mužského pohlaví, což může být také příčinou častých hádek. Matka (chlapcova babička) měla ale svou dceru velice ráda, což jí také často dávala najevo.

Oba z chlapcových rodičů tedy vyrůstali v rodině neúplné, pouze s matkami. To, že v této zkoumané rodině má větší slovo žena, může být podle mě příčinou právě toho, že otec (jakožto syn) byl zvyklý poslouchat jen svou matku (chlapcovu babičku), neměl zkušenost s tím, že by jeho matka musela poslouchat svého manžela, protože žádného manžela po

rozvodu již neměla. Stejně tak chlapcova matka vyrůstala v rodině, kde měla žena hlavní slovo, její matka (chlapcova babička) musela zařídit vše potřebné, co v jiných rodinách například zařizovali muži. Pro matku se tedy stala vzorem pouze její matka (chlapcova babička), podle které vedla svou vlastní domácnost.

Co se týče míry řízení, museli oba rodiče doma svým matkám pomáhat, jak s domácností, tak s nakupováním, hlídáním svých mladších sourozenců apod. V tomto moc volnosti neměli, museli matky poslouchat a zadané úkoly plnit. Chlapcův otec to měl trochu mírnější, než chlapcova matka, měl více svobody, mohl si ve svém volném čase dělat většinou, co chtěl, měl totiž ještě starší sestru, která dělala spoustu povinností za něj.

Takovéto poslouchání rodičů se podle mě projevilo i v chlapcově výchově, rodiče mi to potvrdili tím, že mi řekli, že po něm vždy požadovali, aby je poslouchal, neodmlouval a plnil zadané úkoly. Chlapec musel tedy pomáhat s domácností, chodil na nákupy, vyklízel myčku, sám si uklízel pokoj.

Chlapec si stěžoval na to, že když chtěl jít ven, musel prosit rodiče, aby ho pustili – společně s prosbou musel také nahlásit, s kým jde a kde přesně bude. Pokud mu to rodiče povolili, musel se vždy vrátit v domluvený čas.

Jelikož jsem tak zhruba načrtla vše, co se v rodině odehrávalo, jaké faktory zde působily, přešla bych na zařazení rodiny do přesně stanovených výchovných stylů (viz Příloha G a H). Podle Lewinova dělení bych v této rodině charakterizovala výchovu jako autoritativní s prvky demokratické výchovy (demokratická výchova spíše ze strany otce).

Výchova podle modelu devíti polí se dá charakterizovat odlišně z pohledu matky a z pohledu otce. Matka si sama myslí, že praktikovala spíše výchovu přísnou, ale zároveň laskavou, zatímco otec se domnívá, že praktikoval optimální formu výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením.

Podle stylů Králové je z mého pohledu matka typickým rodičem „policajtem“, kdy si o sobě myslí, že je jejím úkolem dítě vychovávat a usměrňovat ho, zatímco otec by se dal nazvat rodičem „učitelem“, který se snaží dítě vše potřebné naučit, někam ho směřuje.

U této rodiny bychom mohli charakterizovat ještě další praktikované styly výchovy.

Prvním je jeden ze sedmi základních negativních výchovných postojů popsanych Matějčkem – protekční výchova, ta se projevuje tím, že obzvlášť matka připravuje synovi cestičku, aby mu vše usnadnila, pomáhá mu s domácími úkoly, shání mu učebnice, shání mu doučování, v případě synova nezdaru ve škole volá učitelům, omlouvá ho apod.¹⁵⁵. V tomto

¹⁵⁵ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 45-46.

případě podle mě staví dítě do nepříjemných situací, chlapec se mi svěřil, že se stydí za to, když mu matka hledá doučování v rodinných kruzích, je mu nepříjemné, že volá učitelům, ale je vůči tomu docela bezbranný, jeho matka mi toto své chování zdůvodnila tím, že to dělá jen pro jeho dobro.

Druhým zvláštním stylem je jeden ze tří typů matek popisovaných Vicki Hoefle – v tomto případě jde o matku perfekcionistku, která si myslí, že jen to, co si myslí ona, co udělá ona, je to nejlepší, takováto matka ráda plánuje dopředu, i když stojí o pomoc druhých, stejně jim vždy vynadá a něco se jí na jejich pomoci nelíbí – nedělají to totiž přesně tak, jak to dělá ona. Přesně jak píše Vicki, buď bude dělat dítě přesně to, co ona, nebo ať raději nedělá nic.¹⁵⁶

V tomto případě má naštěstí chlapec už svůj rozum a nebere si tento matčin postoj osobně. Řekl mi, že svou matku už zná a ví, že taková je.

Stejně jako dívka z rodiny A měl chlapec za úkol nakreslit svou rodinu. Namaloval 3 postavy v prostoru (viz Příloha D), 2 postavy totožné, pouze se lišily barvou oblečení a postavou matky, která je znázorněna velikostně menší a má na sobě šaty.

I když nejsem specialista, troufám si z obrázku vyčíst, že chlapec má bližší vztah se svým otcem, se kterým se identifikuje, je to vidět i totožnými postavami a tím, že se chlapec namaloval vedle otce, otec je uprostřed obrázku, je to pro chlapce nejspíš jeho vzor, no a vedle něj nakreslil matku. Všechny postavy se smějí, ale není zde vidět žádná komunikace, žádný vztah, postavy stojí dál od sebe, chlapec mi to zdůvodnil tím, že cítí, že v této rodině nejsou silné a pevné vztahy, ale že se mají rádi, kvůli tomu prý namaloval všem úsměv.

4.4.6.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 6

Protože jsem zkoumala rodiny, ve kterých se praktikoval liberální výchovný styl s prvky demokratického výchovného stylu a autoritativní výchovný styl také s prvky demokratického výchovného stylu, zaměřím se tedy jen na tyto tři výchovné styly a jejich působení.

Začala bych výchovným stylem praktikovaným v rodině A. Zde tedy panoval převážně liberální výchovný styl, tento styl se mi jeví jako málo podnětný, děti se sice vyvíjí (samozřejmě v případě kladného emočního vztahu) dobře, nemají žádné psychické problémy, dostudují školu, najdou si práci i partnery, ale podle mě se u nich nevyvinulo vše, co se u nich vyvinout mohlo. Dítě může mít nějaký skrytý talent, skrytý potenciál, ale ten rodiče neobjeví, pokud dítěti nebudou dávat více podnětů se rozvíjet. Podle mě je důležité dbát na známky dětí ve škole, dítě si pak uvědomí, že všechno v životě není zadarmo, pokud chce mít dobrou

¹⁵⁶ HOEFLE, Vicki. *Výchova bez blbých keců*. Přeložila Eva Kadlecová. 1. vyd. Brno : CPress, 2013, ISBN 978-80-264-0325-8, str. 58.

známku, musí se také snažit, musí se učit. Podle mého názoru jsou děti z takovýchto rodin zvyklé, že se vše nějak vyřeší, že to nějak dopadne, nesnaží se o nějaké zásluhy – a to je podle mě škoda, takovíto jedinci nejsou pro společnost nijak zvlášť užiteční, proplovají životem, nesnaží se společnost nějak měnit k lepšímu.

Takto vychovávané děti většinou vychovávají stejným stylem, proč by měly chtít po svých dětech něco, co po nich nikdy nikdo nechtěl, ani to v životě nepotřebovaly.

Opačným výchovným stylem je styl z rodiny B, tedy autoritativní výchovný styl. Zde jde o úplný opak, děti dostávají ve svém životě několik šancí se rozvinout, tím, že jsou stále někam směřovány, jsou na ně kladeny požadavky, které musí plnit, tak jsou zvyklé na reálný život, ve kterém nic není zadarmo, pokud se chce mít jedinec nějakým způsobem v životě lépe než průměrně, musí se o to zasloužit. Samozřejmě je důležité dítě nepřetěžovat, požadavky klást takové, o kterých víme, že zvládne, že k tomu má dané schopnosti. Je zde hodně důležitá chvála, když se dítěti tedy něco povede, když už ho jaksi rodiče „nutí“ do toho kroužku chodit, je potřeba ho v tom ale podporovat, chodit například na koncerty, na výstavy jeho výtvorů, na závody, prostě dělat vše pro to, aby to dítě bavilo a dělalo to s radostí.

U obou rodin se vyskytovaly také prvky demokratického stylu výchovy, to znamená, že rodiče s dítětem komunikovali, naslouchali mu, dítě neplnilo jen požadavky rodičů, ale rodiče plnili také požadavky dítěte. Jde zde o jakýsi vztah, který nemůže být jen jednostranný, ve vztahu se členové navzájem doplňují, podporují, věří si, uznávají vzájemně své hodnoty apod.

4.4.7. Výchovné prostředky a jejich vliv na dítě

Výzkumná otázka č. 7: Jaký vliv na dítě mají praktikované výchovné prostředky?

Používání výchovných prostředků by mělo být ovlivněno hlavně tím, jaký výchovný styl rodina praktikuje. Díky tomu, do jakých výchovných stylů jsem zkoumané rodiny zařadila, zjistím, zda tomu tak doopravdy je.

4.4.7.1. Rodina A

V této rodině, jak se můžeme dočíst výše, převažuje výchova liberální, to znamená méně požadavků a nedůsledné kontrolování požadavků málokdy zadaných. S tím tedy souvisí i výchovné prostředky, kterých v této rodině nebylo podle rodičů často potřeba, obzvlášť co se týče trestů, ty se v této rodině skoro nepoužívaly.

Co jsem se z rozhovorů s rodiči dozvěděla, tak dítě mohlo „nosit čtyřky“ ze školy, mohlo přijít později než v domluvený čas příchodu, mohlo si roztrhnout kalhoty šplháním po stromech, aniž by dostalo nějaký trest. Rodiče sice tvrdili, že se na dítě zlobili, ale to je poté

rychle přešlo. Dívka mi potvrdila také to, že když už jí rodiče trest zadali, často ho nedodrželi, nebyli důslední (toto mi potvrdili i rodiče samotní).

S dívkou jsme se shodli na tom, že ji i jejího bratra rodiče často chválili – například za známky, pokud dítě dostalo za tři, rodiče byli rádi a dítě pochválili, jejich hranice byla posunuta, jak už bylo výše řečeno, za každé vysvědčení dostaly děti odměnu.

Důležité ve výchově se dívce jevilo to, že byla chválena i za to, když matce pomohla v domácnosti, s tím matka souhlasila, říkala, že vždy dívce poděkovala, ať už za umytí nádobí nebo utření prachu. Dívka tak dělala domácí práce ráda a s chutí, ne s odporem. Byla dokonce často ráda, že matce může pomoci.

4.4.7.2. Rodina B

Výše jsme si řekli, že v této rodině panoval autoritativní jedinec, což byla matka. Tato matka vyrůstala v rodině, kde musela poslouchat zase svou matku (chlapcovu babičku), která tedy pro ni byla autoritou, stejně tak se ona chtěla stát autoritou pro svého syna, což se jí ale moc nepovedlo – měly na tom podíl samozřejmě i výchovné prostředky.

Při autoritativní výchově vychovatel po vychovávaném požaduje plnění jím zadaných požadavků, zde je ale potřeba si uvědomit formu vyjadřování, zda vychovávaný rozkazuje, prosí, nebo žádost formuluje jako otázku. V našem případě podle chlapce matka z rodiny B často rozkazovala, sice ve svém rozkazu uvedla skoro vždy slovíčko prosím, ale byl to příkaz, slovíčko prosím bylo použito podle něj spíše z donucení. K tomuto se vyjádřil i otec chlapce, který mi svěřil, že jelikož matka byla perfekcionistkou, chlapce za splnění úkolu nepochválila, ale vždy objevila něco, co se jí nelíbilo, podle něj na to chlapec většinou reagoval s odporem, zadané úkoly tedy neplnil rád, z čehož poté vznikaly hádky, kdy matka křičela, tudíž syn se bránil, takže také křičel.

V rozhovoru s otcem jsme se tedy společně shodli na tom, že cokoli po chlapci poté matka v budoucnu chtěla, automaticky se k tomu stavěl negativně, i když poté například syna přihlásili do kroužku, nechtěl tam podle otce chodit, protože nechtěl své matce plnit její přání.

Z toho všeho tedy vyplynuly výchovné prostředky.

Chlapec mi řekl, že i když ho rodiče nikdy fyzicky netrestali, dostával často „zaracha“, nesměl se dívat na televizi, nesměl jít ven s kamarády, zakazovali mu to, co měl rád. Jenže těmito výchovnými prostředky chlapce podle mě ještě více utvrdili v tom, že neplnil jejich požadavky (zvláště tedy požadavky matky). I když v pozdějším věku matka začala své požadavky formulovat jinak a začala dítě více chválit, dítě „nezlomila“.

S otcem to v tomto případě bylo opět trochu jiné, chlapec mi řekl, že otcovo přání plnil rád, podle otce to bylo nejspíš i tím, že po něm chtěl, aby mu pomáhal například na zahradě, jednalo se tedy o „práci pro chlapy“. Podle mě dítě s otcem pracovalo rádo, nejen protože se něčemu novému naučilo, ale také protože otec chlapce chválil. Proto podle mého názoru také chlapec se svým otcem chodí hrát volejbal, jezdí na lyžích, často mu pomáhal také při pracovních zakázkách atd.

4.4.7.3. Vyhodnocení výzkumné otázky č. 7

V prvním případě jde o extrém, kdy rodina chválila dítě za to, za co by jiný rodič dítě potrestal (špatné známky), dokonce rodina dítě netrestala ani v tom případě, ve kterém by se trest jevil pro mnohé jako jediná možnost (cigarety u dětí, alkohol, záškoláctví).

Naopak v druhém případě ze strany matky převažovaly tresty, což u dítěte vyvolávalo až odpor pro plnění matkou zadaných požadavků. S otcem to bylo jiné, díky tomu, že chlapce přiměřeně chválil, pracoval s ním chlapec rád a jeho požadavky plnil.

Myslím si, že s tímto souvisí také hodně to, jestli se dítě s rodiči identifikuje, pokud ne, nebere dítě svého rodiče jako někoho, koho by mělo poslouchat a rozkazy či přání neplní. Rodič se pak snaží svou autoritu „dohnat“ právě výchovnými prostředky, kdy buď trestá, odměňuje, uplácí, nebo vyhrožuje.

5. Diskuze

V této části bych se chtěla zaměřit na výsledky mého zkoumání, které porovnáám s informacemi uvedenými v teoretické části. Budu postupovat podle výzkumných otázek, kdy se zaměřím na výsledky zjištěné v rodině A, poté v rodině B.

Zprvė tedy postoj rodičů ve vývoji jedince. Zjistila jsem, že v rodině A byl postoj rodičů kladný, v rodině panovaly silné a pevné vztahy, což se odrazilo ve vývoji dítěte, které si uvědomovalo lásku rodičů. Tato láska byla důležitá v sourozeneckých vztazích, kdy dívka viděla, že rodiče mají stejně rádi i jejího bratra, tudíž ho měla také ráda, dále se tento kladný vztah odrazil v osobním postoji dívky, která má ráda sebe i své okolí, získávala o sobě pozitivní představy, netrpí žádnými „mindráky“, ale nemůžeme o ní říct, že by se u ní vyskytovalo až přehnaně vysoké sebevědomí. Dívka nebyla žádným hýčkaným dítětem, její rodiče byli toho názoru, že chybami se člověk učí a nechávali jí hodně volnosti, dívka je tedy zvyklá si ve všem poradit sama – je tedy samostatná. Za tento postoj rodičů je dívka ráda, chtěla by ho praktikovat ve výchově vlastních dětí.

V rodině B to bylo složitější, zde zaujímá nejdůležitější postoj matka, která svého syna považuje stále za nezletilého, je zde jakýsi zvýšený strach, ale také nedůvěra. Podobný postoj zaujímá matka i ke svému manželovi – oběma se snaží rozkazovat, ovlivňovat je, přesvědčovat je o své pravdě. I přesto v této rodině můžeme mluvit o kladných vztazích (nemohla bych říci, že matka nemá svého syna ráda), zde je spíše problém v komunikaci a vyjadřování citů, což může být způsobené podle Bakaláře¹⁵⁷ absencí mužského vzoru v dospívání, kdy dívka (matka z této rodiny) vyrůstala bez otce. Vztah chlapce s matkou měl za následek to, že jako dítě o sobě získával spíše rozporné představy, na stálou kontrolu ze strany matky reagoval negativně, často i schválně dělal opak toho, co si matka přála a co mu přikázala. Syn se spíše identifikoval se svým otcem, se kterým má vztah silný.

V obou případech můžeme souhlasit s názorem Jana Čápa, který tvrdí, že kladný emoční vztah k dítěti je základní podmínkou příznivého rozvíjení osobnosti dítěte, kdy mezi rodiči a dítětem vzniká pevný vztah, kdy se dítě s rodiči identifikuje a lépe si vytváří kladné vztahy k ostatním lidem.¹⁵⁸

Dále jsem se zabývala osobností vychovatele, zde souhlasím s názorem Matějčka, který tvrdí, že je důležité poznat dětství vychovatele¹⁵⁹, které ve vývoji jeho osobnosti hrálo důležitou roli. V rodině A hrálo důležitou roli to, že se zde otec identifikoval se svým vlastním otcem, který byl alkoholik, otec dívky se tedy stal také alkoholikem, ale zařekl se, že svou ženu nikdy neuhodí, i když to jeho otec párkrát udělal. Pro dívku se stal otec vzorem, naučil ji soběstačnosti, odpovědnosti i skromnosti, stejně tak se pro ni stala vzorem její matka, která je velice silnou osobností, umí se postarat o domácnost, udržet kladné vztahy v rodině, je pro ni nejdůležitější tolerance a komunikace a tyto zkušenosti předala své dceři.

V rodině B hraje důležitou roli absence mužského vzoru, v případě otce byla ztráta nahrazena dědečkem (chlapcovým pradědečkem), ale v případě matky ztráta nebyla nikým nahrazena, jejím vzorem byla tedy jen její matka, která se musela o vše postarat sama, tedy ona se také chce o vše postarat sama, je přehnaně starostlivá, ale také vztahovačná, podle slov syna je velkým kritikem, podle mě je nevyrovnaná, pro chlapce se tedy stal vzorem otec, zde se shodují s názorem Lovasové, že otec je pro chlapce autoritou, zdrojem informací a zkušeností¹⁶⁰.

¹⁵⁷ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 59-60.

¹⁵⁸ ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, ISBN 80-7066-534-3, str. 279.

¹⁵⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 39.

¹⁶⁰ LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, ISBN 978-80-261-0076-8, s. 59-60.

Co se týče role sourozenců, tak v rodině A byla zkoumaná dívka starší sestrou, měla o rok a půl mladšího bratra, ona i rodiče jsou přesvědčeni, že sourozenci jsou určitě výhodou, mohou si totiž společně hrát, podporují se, starší sestra o svého mladšího bratra pečovala, ochraňovala ho, což potvrzuje názor Říčana o starších sourozencích¹⁶¹.

V rodině B byl chlapec jedináček, sourozence si vždycky přál, měl by si totiž s kým hrát, komu se svěřit, nebyla by všechna pozornost zaměřená jen na něj, podle mě by zde mohl nastat jediný problém v případě, kdy by chlapec měl starší sestru, zde by byla možnost, že by se jeho sestra identifikovala spíše s matkou a stejně jako matka by chlapce poučovala, hlídala a poroučela mu.

Vliv vzdělání a zaměstnání rodičů podle mě hraje také podstatnou roli ve vývoji jedince. V rodině A mají oba rodiče výuční list, oba pracují manuálně - tyto dva faktory mají dopad i na dceru v tom smyslu, že se s ní rodiče nikdy neučili, její známky nijak neřešili, byli spokojeni s tím, když dcera nepropadala, škola pro ně nebyla něčím podstatným, z toho plyne méně řízenosti, tedy méně požadavků na dítě, které nemá dostatek iniciativy se zdokonalovat. Dívka se rozvíjela jiným směrem, stejným jako její rodiče, umí pracovat manuálně, starat se o hospodářství a o rodinu, stejně jako její matka je toho názoru, že je podstatné trávit více času se svou rodinou než v práci (samozřejmě chápe, že do práce chodit musí, jen se spokojí s prací, ve které si vydělá na to nejdůležitější a nemá potřebu se více angažovat).

V rodině B je to opět rozdílné, otec jakožto vyučený sklenář po chlapci tolik nežádá, zde hraje opět důležitou roli matka, která má vysoké nároky, přála by si, aby její syn vystudoval stejně jako ona vysokou školu, aby se měl lépe než oni (ona a její manžel). Stejně jak o tom mluví Čáp¹⁶², tak i chlapec svou matku vidí jako nepřiměřeně požadující, kontrolující a vyčítající, avšak musím zde zdůraznit to, že se chlapec opravdu po stránce inteligenční rozvíjí, sám se angažuje v různých soutěžích, hrál v kapele a mnoho dalších dovedností se u něj rozvinulo jen díky matce.

Dále jsem se zabývala vlivem komunikace. V rodině A byla komunikace bezproblémová, oboustranná, rodina společně vše řešila, domlouvala se, společně plánovala, členové rodiny společně diskutovali. Podle rodičů z této rodiny je důležité s dětmi trávit čas, kdy si společně jako rodina povídají, říkají si své názory, ve kterých se často shodují. V této rodině nebylo žádné téma tabu, pokud rodiče považovali něco za podstatné, co by měli svým dětem říct, o čem je poučit, tak si je zavolali ke stolu a společně si o tom promluvili. Dcera z takovéto

¹⁶¹ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 71.

¹⁶² ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, ISBN 80-85866-15-3, str. 202-204.

rodiny nemá problém s kýmkoli komunikovat, mluví otevřeně, umí říct svůj názor, je společenská.

Chlapec v rodině B takové štěstí neměl, zde jsem došla k názoru, že jde spíše o komunikaci jednostrannou a to ze strany matky. Podle mě zde hraje důležitou roli to, že společně jako rodina spolu trávili málo času, nebyli si tedy tolik blízcí. V názorech se chlapec od matky liší, možná je to i z toho důvodu, že matku nepovažuje za svůj vzor, zato v názorech s otcem si rozumí. Jelikož matka vyžadovala po chlapci, aby jí vše říkal, bral to chlapec spíše jako kontrolu a komunikovat s matkou odmítal, zato otec komunikaci se svým synem nechával volný průběh, když chlapec otci něco chtěl říct, řekl mu to a otec ho vyslechl a řekl mu svůj názor. V této rodině měla komunikace na chlapce určitý vliv, chlapec je raději sám, není moc společenský, otevřeně komunikuje jen málo s kým. Je zde zajímavé, že i když se mu nelíbí jeho postoj matky, v názorech si také vždy stojí za svým, myslí si, že má vždy pravdu a moc nediskutuje. Podle mě je v této rodině celkový problém v tom, že společně členové neumí komunikovat, tato situace přešla po letech do té fáze, že společně už ani nechtějí komunikovat (zvláště tedy syn s matkou), toto mé tvrzení se shoduje s názorem Pavla Říčana¹⁶³.

Dále jsem zkoumala vliv praktikovaného výchovného stylu. Jelikož v rodině A panovaly kladné emoční vztahy, které bychom mohli nazvat až extrémně kladnými, můžeme jednoznačně mluvit o kladném vývoji jedince. V této rodině můžeme hovořit o kamarádkém vztahu, ve kterém členové dobrovolně dodržují normy, rodiče jsou pro děti partnery. Je zde spíše liberální výchova s prvky demokratické výchovy. To vše se odrazilo ve vývoji dívky, která sice ve škole neměla nejlepší prospěch, ale umí komunikovat, umí se o sebe postarat, má vlastní názory, se svým přítelem vychází apod. Vlivu výchovy si je vědomá, řekla mi, že chce vychovávat své děti stejně tak, jak byla vychovávána ona svými rodiči.

V rodině B se jeví na první pohled zřejmá autoritativní výchova, kde se příležitostně objevují prvky demokratické výchovy, ale to spíše ze strany otce. I když matka praktikuje výchovu přísnou, stále je to výchova laskavá, matka to dělá jen za účelem vidiny, aby se její syn měl lépe než ona, aby se ve všem mohl rozvíjet, aby mu bylo vše umožněno, aby si mohl vše zkusit. I přes výše zmíněné nedostatky ve výchově se jedinec v této rodině vyvíjel kladně.

V poslední části jsem se zaměřila na výchovné prostředky a jejich vliv. V rodině A jsem došla k závěru, že nepotřebují používání trestů, v této rodině převažovaly jednoznačně odměny, dívka byla často za něco chválena, díky čemuž pak dělala určité činnosti ráda a s chutí, sama nabídla matce například pomoc při úklidu. Naopak v rodině B byly

¹⁶³ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8, str. 49.

praktikovány spíše tresty, matka totiž často po synovi chtěla něco splnit, ale syn, jelikož svou matku nebral jako autoritu, tyto požadavky neplnil, načež mu matka ukládala tresty, jenže jak jsme se dozvěděli v teoretické části od Matějčka, tyto tresty spíše utlumovaly touhu se v něčem zdokonalovat¹⁶⁴, syn se proto ještě více zatvrdil a odmítal plnit jakékoli požadavky matky. S otcem to bylo jiné, toho jako autoritu uznával, otec ho také na rozdíl od matky chválil, podporoval ho.

Díky tomuto výzkumu jsem si uvědomila důležitost výchovy, která je komplexem několika velice podstatných složek, všechny výše zmíněné faktory nějakým způsobem dítě ovlivní a záleží jen na rodičích, jakým. Během výzkumu jsem si byla vědoma, že při zkoumání pouze dvou rodin nemohou být vyvozovány obecné závěry, své výsledky беру pouze jako orientační, jako dobrý podklad pro další práci na podobné téma.

¹⁶⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 31.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jakou úlohu má výchova, přesněji výchovný styl, v životě jedince. Zda ho ovlivní a jak ho ovlivní.

V práci jsem došla k závěru, že se výchovný styl sám o sobě nedá zkoumat, je třeba se totiž na výchovu dívat jako na komplex mnoha faktorů – je to souhra osobnosti vychovatele, jeho zkušeností z dětství, toho, jak umí projevat své city, co vystudoval za školu, jak se učil, jestli si našel práci lehce, dále také, jestli spolu členové rodiny umí komunikovat, jak rodina vychází s penězi a mnohé další faktory. Z toho všeho nám teprve vyplyne jakýsi určitý styl výchovy, ve kterém stejně hrají důležitou roli dvě složky – emoční vztah a míra řízenosti, kdy se opět vracíme k osobnosti vychovatele, který určité emoce projevuje a udává míru požadavků.

Definovala bych tedy výchovu jako neustálý koloběh, kdy osobnost vychovatele společně s jeho sociokulturní úrovní, emočním vztahem a řízeností působí na vychovávaného jedince, ze kterého se později stane osobnost vychovatele, která žije v určité sociokulturní úrovni, projevuje se určitým emočním vztahem a řízeností a působí na dalšího vychovávaného.

Pro mě podstatné se jeví zjištění, že rodič „partner“, který je podle Katky Králové tou nejvhodnější volbou ve výchově, může být i v rodinách, kde převažují prvky liberální výchovy, nejen v rodinách s demokratickou výchovou. Avšak rodičem „partnerem“ se podle mě tedy nikdy nestane rodič praktikující autoritativní výchovu, na které podle mého názoru není nic špatného (samozřejmě pokud jsou požadavky přiměřené a emoční postoj kladný). I z modelu devíti polí výchovy nám vyplývá, že při silném nebo středním řízení, kdy panuje v rodině kladný emoční vztah, praktikují rodiče výchovu přísnou, ale laskavou a výchovu optimální se vzájemným porozuměním. Já sama bych autoritativní výchovu neviděla tak negativně, sama bych Lewinovo rozdělení ještě poupravovala, minimálně autoritativní výchovu bych rozdělila na výchovu s kladným emočním vztahem a záporným emočním vztahem, ale předpokládám, že již dříve někdo tuto myšlenku vyslovil.

Z výše řečeného mi tedy vyplývá, že jedince ovlivní nejvíce to, jaký postoj rodiče k dítěti zaujmou, jestli kladný, nebo záporný, ale také to, jestli na něj mají vysoké požadavky, nebo žádné. Dítě se samozřejmě bude vyvíjet dobře tam, kde se bude cítit milované a přijaté, kde bude moct věřit svým rodičům, řešit s nimi své problémy apod. Dítě se nebude dle mého názoru vyvíjet špatně v případě kladného emočního vztahu a za přijatelných sociokulturních podmínek ani tehdy, pokud na něj budou kladeny vysoké požadavky, ani tehdy, pokud si bude moct dělat, co bude chtít.

Z toho všeho mi tedy vyplývá, že výchova jako komplex všech výše zmíněných faktorů může dítě ovlivnit jen dvěma směry – kladně, nebo záporně. Nejdůležitější složkou v celém komplexu výchovy je tedy nepochybně emoční vztah, ten rozhoduje o všem, pokud rodiče dítěti dávají najevo svou lásku, vykompenzuje to i ostatní negativní faktory ve výchově, ale pokud dítě lásku nepocítuje, emoční vztah rodičů je spíše záporný, vede to skoro vždy ke zhoršenému vývoji jedince a ke špatným rodinným vztahům.

Je důležité si uvědomit, že rodiče jsou těmi, kdo drží v rukou obrovskou moc, která může ovlivnit a změnit hodně, trůfám si říct, že rodiče jsou těmi, kteří mohou ovlivnit budoucnost, i když třeba ne celé společnosti, tak alespoň svých vlastních dětí.

Seznam použité literatury

ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1997, 415 s. ISBN 80-7066-534-3.

ČÁP, Jan. *ROZVÍJENÍ OSOBNOSTI A ZPŮSOB VÝCHOVY*. 1. vyd. Praha : ISV, 1996, 302 s. ISBN 80-85866-15-3.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-X.

FILLIOZAT, Isabelle. *DOKONALÝ RODIČ NEEXISTUJE*. 1. vyd. Brno : Computer Press, 2011, 192 s. ISBN 978-80-251-3317-0.

HOEFLE, Vicki. *Výchova bez blbých keců*. Přeložila Eva Kadlecová. 1. vyd. Brno : CPress, 2013, 219 s. ISBN 978-80-264-0325-8.

KANT, Immanuel. *O výchově*. Praha : nákladem dědictví Komenského, 1931, 97 s.

KOENIG, J., L. *Chytrá výchova*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004, 178 s. ISBN 80-7178-780-9.

LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. *PSYCHICKÁ DEPRIVACE V DĚTSTVÍ*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5, s. 153.

LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011, 113 s. ISBN 978-80-261-0076-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, 109 s. ISBN 80-85282-00-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1997, 144 s. ISBN 80-85850-24-9

MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina*. 1. vyd. Brno : Blok, 1990, 184 s. ISBN 80-7029-018-8.

NOVÁK, Tomáš. *Vztah matky a dcery*. 1. vyd. Praha : Grada, 2008, 135 s. ISBN 978-80-247-2076-0.

NOVÁK, Tomáš. *Vztah otce a syna*. 1. vyd. Praha : Grada, 2008, 136 s. ISBN 978-80-247-2079-1.

ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, 174 s. ISBN 978-80-262-0343-8.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 1. vyd. Praha : Grada, 2004, 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

VÝCHOVA NEVÝCHOVOU. 3+1 typy rodičů, který jste Vy?. In KRÁLOVÁ, Katka., HAVRILCOVÁ, Hanka. *Nevýchova*. [online]. Praha : Centrum Nevýchovy s.r.o., 26. 11. 2013, [cit. 13. 3. 2015]. Videonahrávka. Dostupné na: <<http://vychovanevychovou.cz/3-typy-rodicu/?gw=vnv9c>>.

WINGET, Larry. *ZA SVOJE DĚTI SI MŮŽETE SAMI*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2012, 277 s. ISBN 978-80-249-1805-1.

Seznam tabulek

Tab. 1 Model devíti polí způsobu výchovy.....	34
---	----

Přílohy

Příloha A Seznam připravených otázek pro polostrukturované rozhovory s rodiči

Příloha B Seznam připravených otázek pro polostrukturované rozhovory se zkoumanými
jedinci

Příloha C Obrázek rodiny A

Příloha D Obrázek rodiny B

Příloha E "Strom výchovných stylů" matky z rodiny A

Příloha F "Strom výchovných stylů" otce z rodiny A

Příloha G "Strom výchovných stylů" matky z rodiny B

Příloha H "Strom výchovných stylů" otce z rodiny B

Příloha A

Seznam připravených otázek pro polostrukturované rozhovory s rodiči:

1. Jaké je Vaše dosažené vzdělání, kolik je Vám let a kde pracujete?
2. Jak si myslíte, že Vaše vzdělání a povolání ovlivnilo výchovu Vašich dětí?
3. Přejete si, aby Vaše dítě dosáhlo vyššího vzdělání, než máte Vy?
4. Přejete si, aby dítě mělo dobré známky ve škole? Pokud ano, co pro to děláte?
5. Myslíte si, že jste pro dítě vzorem? Případně, proč si to myslíte.
6. Jste pro dítě autoritou, respektuje Vás a Vaše názory?
7. Co si myslíte o sourozencích - jsou výhodou?
8. Jak u Vás v rodině probíhá komunikace? Diskutujete spolu?
9. Řešili jste své partnerské problémy před dětmi? Hádali jste se před nimi?
10. Existuje nějaká otázka, na kterou byste dítěti neodpověděli?
11. Myslíte si, že by dítě mělo o všem ve vašem životě vědět?
12. Dávali jste dětem kapesné? V jaké výši? Za co děti peníze utrácely?
13. Přihlašovali jste děti do kroužků? Ptali jste se jich, zda tam chtějí chodit?
14. Měli jste v rodině někdy nějakého domácího mazlíčka? Jakého?
15. Kouříte? Požíváte alkohol? Máte nějaké další stinné stránky?
16. Jaké máte vlastnosti? Jste rád(a), že žijete takovýto život, jaký žijete?
17. Co výchova, vzpomenete si na to, jak Vás vychovávali Vaši rodiče?
18. Myslíte si, že vychováváte stejně?
19. Máte nějaké trauma z dětství? Ovlivnilo Vás něco natolik, abyste si řekl(a), že tohle nikdy stejně praktikovat nebudete?
20. Máte nějaké sourozence?
21. Jaká byla Vaše rodina? Žili spolu rodiče společně? Jaká v rodině panovala atmosféra?
22. Jací myslíte, že jste Vy jako vychovatelé, tedy rodiče? Myslíte si, že vychováváte své dítě dobře?
23. Kdybyste na své výchově mohli zpětně něco změnit, co by to bylo a proč?
24. Jaké výchovné prostředky používáte?
25. Jste na dítě přísní? Jaké jsou Vaše požadavky?
26. Máte rádi své dítě? Myslíte, že ono má rádo Vás?
27. Jak spolu jako rodina trávíte volný čas?
28. Jak myslíte, že jste své dítě ovlivnili? V čem se Vám podobá?
29. Co myslíte, že si díky Vám Vaše dítě odnese do života? Myslíte si, že je soběstačné?

Příloha B

Seznam připravených otázek pro polostrukturované rozhovory se zkoumanými jedinci:

1. Co bys řekl(a) o své rodině? Jaká je?
2. Jak bys popsal(a) své rodiče?
3. Máš své rodiče ráda?
4. Je něco, co Ti na rodičích vadí?
5. Myslíš si, že jsou rodiče přísní?
6. Jaké máš, nebo jsi měl(a) známky ve škole? Čím si myslíš, že to je?
7. Nutili Tě rodiče chodit do kroužků?
8. Jak se s rodiči bavíš? Můžeš jim říct všechno? Poslouchají Tě? Diskutují s Tebou?
9. Jsou pro Tebe Tví rodiče vzorem? Proč?
10. Jsi rád, že jsi vyrůstal v této rodině? Změnil bys něco?
11. Máš sourozence? Pokud ano, jaký s ním máš vztah, pokud ne, chtěl bys mít?
12. Jak trávíš svůj volný čas?
13. Jezdíte jako rodina někam na výlety? Pořádáte společné akce?
14. Myslíš si, že jsou děti odrazem svých rodičů? Proč si to myslíš?
15. Co Ti rodiče předali? Myslíš si, že to, jak(ý/á) jsi, tak je díky rodičům?
16. Dostával(a) jsi kapesné? Stačilo Ti to? Co jsi s penězi dělal(a)?
17. Na jaké příhody z dětství nejraději vzpomínáš?
18. Rozumíš si více s otcem, nebo s matkou?
19. Co opačné pohlaví, jak si s ním rozumíš?
20. Když budeš mít vlastní rodinu, budeš své děti vychovávat stejně, jako jsi byl(a) vychovávan(ý/á) Ty sám(a)? Proč?

Příloha C

Obrázek rodiny A:

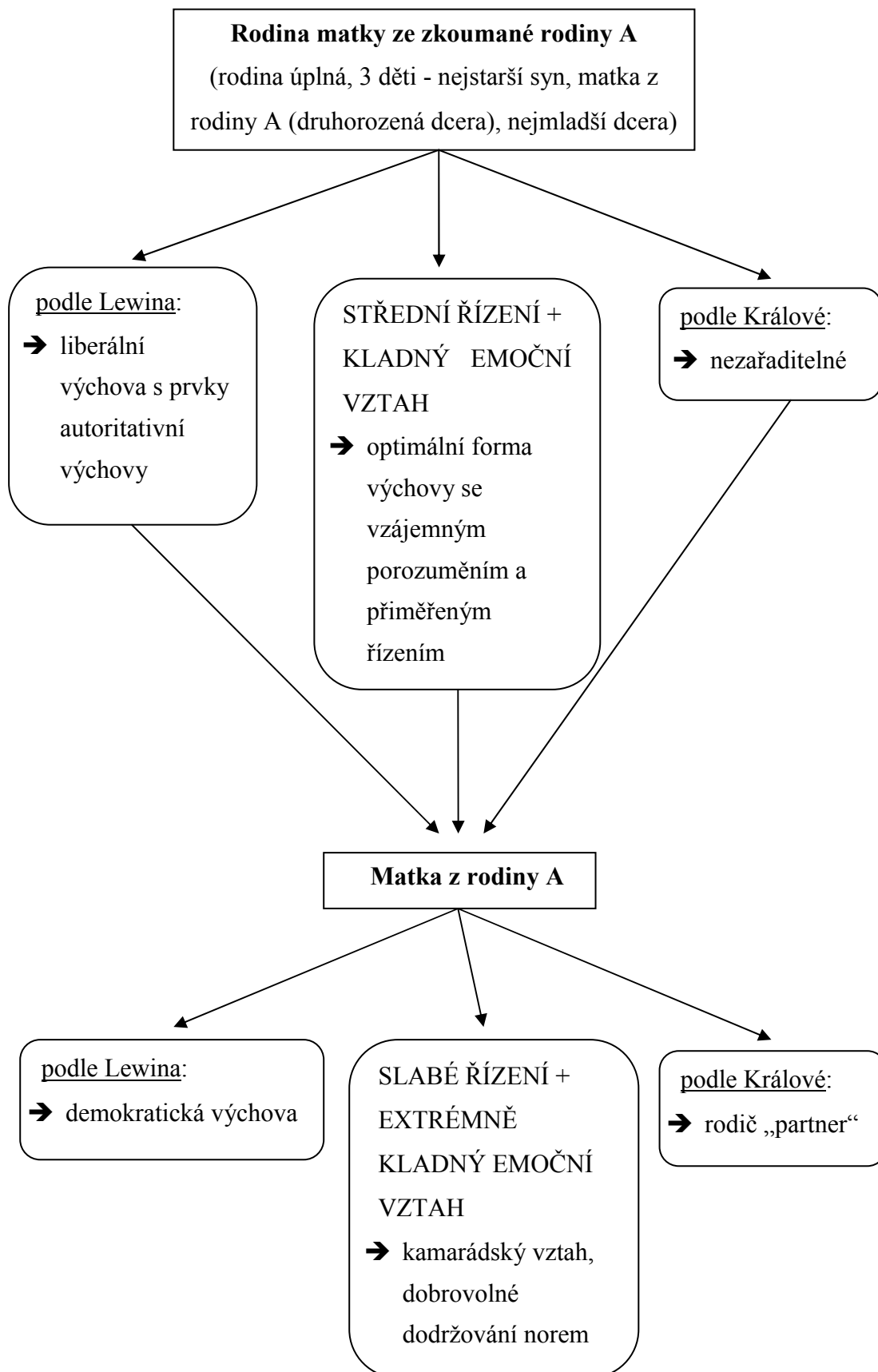
Příloha D

Obrázek rodiny B:

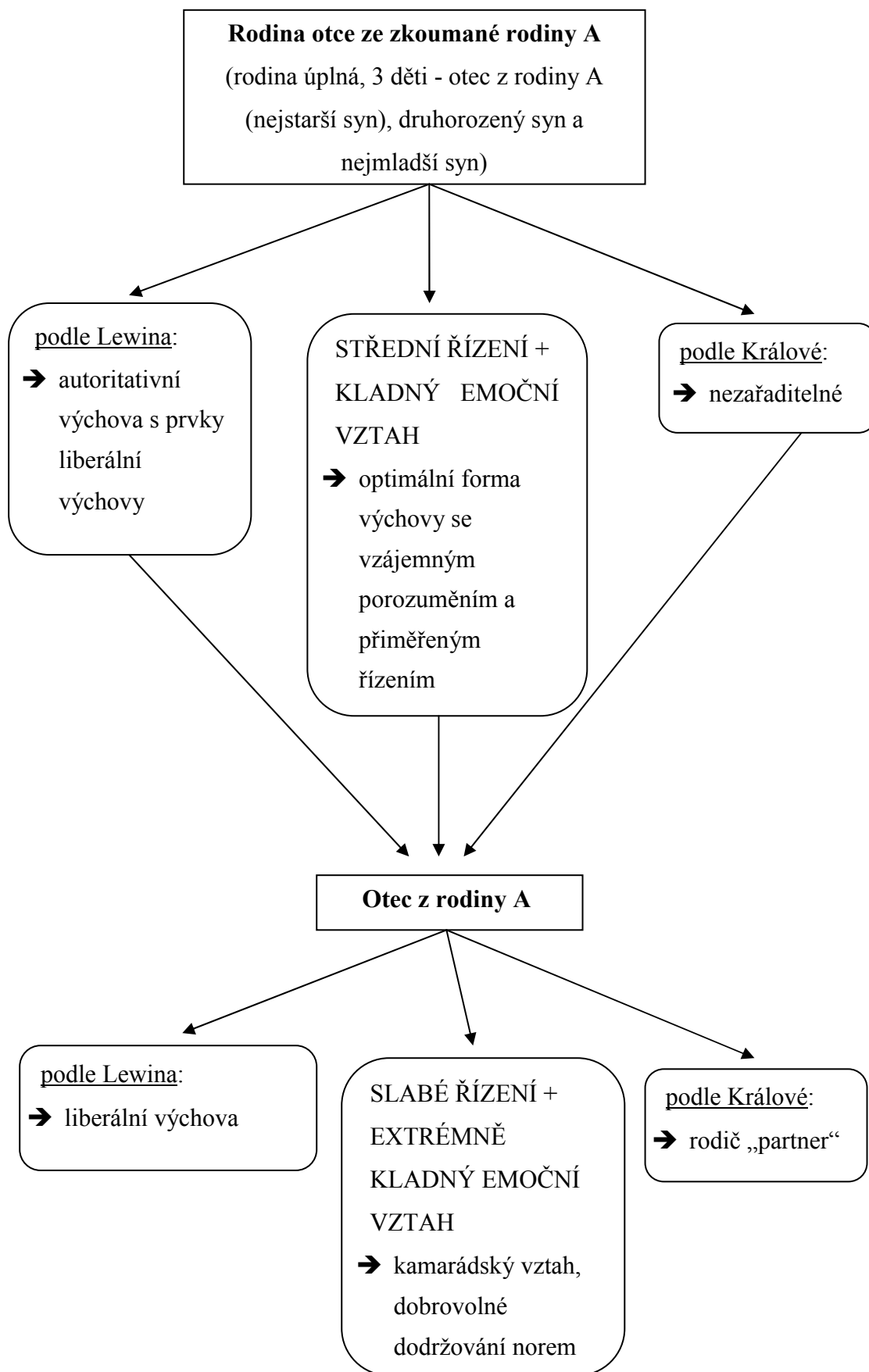
Příloha E

„Strom výchovných stylů“ matky z rodiny A:

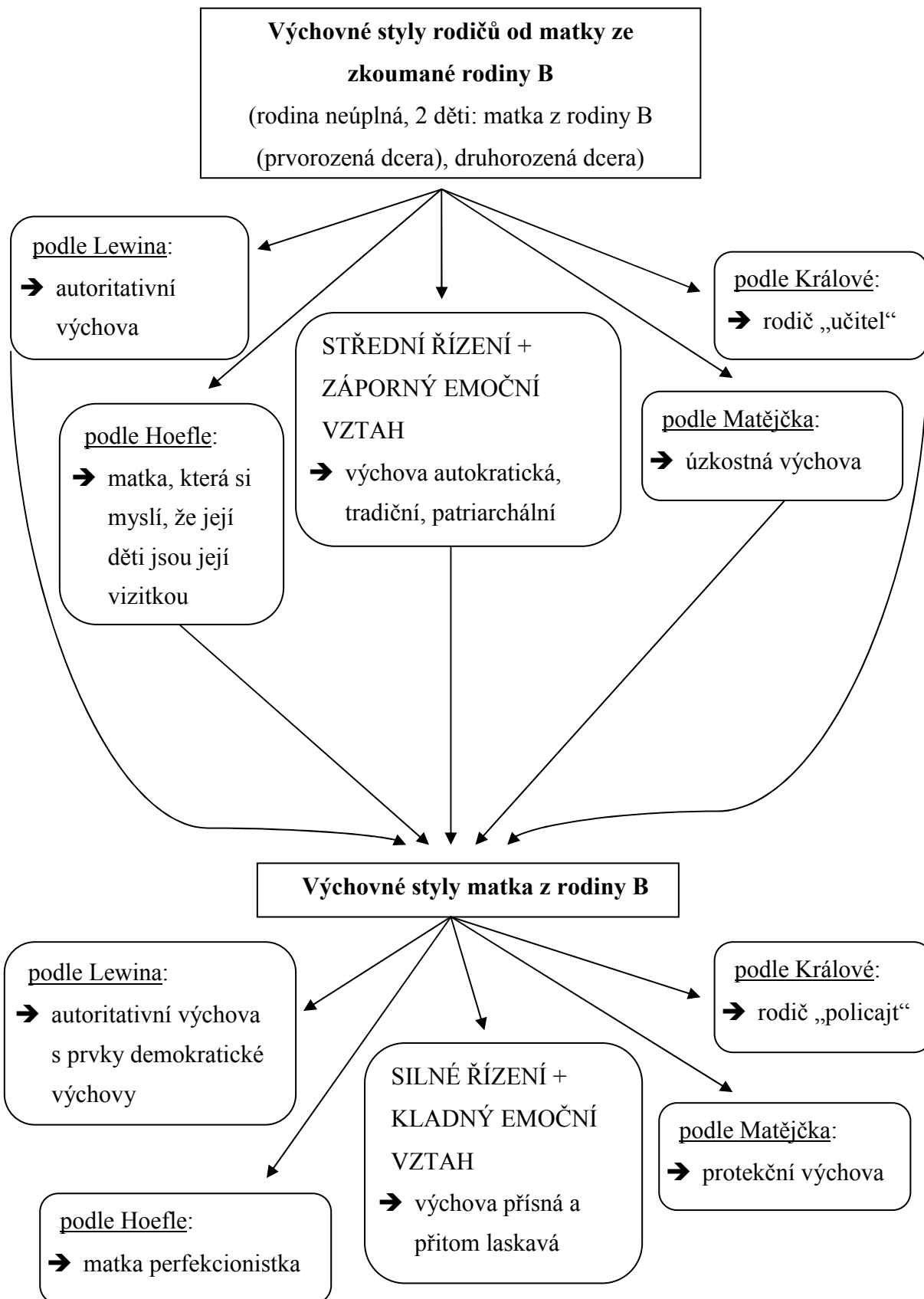
Příloha F

„Strom výchovných stylů“ otce z rodiny A

Příloha G

„Strom výchovných stylů“ matky z rodiny B

Příloha H

„Strom výchovných stylů“ otce z rodiny B

